

10

Πανελλήνιο Διεπιστημονικό Συνέδριο
για τη Διαταραχή Ελλειμματικής
Προσοχής - Υπερκινητικότητας
Από το Παιδί στον Ενήλικα

9-11 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2015 • HOTEL TITANIA

www.depycongress2015.com

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΜΕΛΕΤΗΣ ΔΕΠΥ

Εταιρεία / Society of

HELLENIC SOCIETY FOR THE STUDY OF ADHD

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΩΝ ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ

E- POSTERS

1. **Χ. ΚΟΤΡΩΝΗ** «Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗΣ ΤΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΣΤΗΝ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΜΕ ΔΕΠΥ»
2. **Λ. Α. ΓΑΪΤΑΝΙΔΗ:** «Η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΜΑΘΗΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΠΟΥ ΠΑΣΧΟΥΝ ΑΠΟ ADHD»
3. **Λ. ΝΑΣΗ, Τ. ΚΟΡΠΑ** «ΣΥΝΤΟΜΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗ ΧΡΗΣΗ ΤΗΣ ΦΑΡΜΑΚΟΘΕΡΑΠΕΙΑΣ ΣΕ ΠΑΙΔΙΑ ΜΕ ΔΕΠΥ»
4. **Α. ΡΟΛΕΜΙΚΟΥ, Ρ. ΒΙΝΟΣ** «NON-LINGUISTIC INTERVENTIONS OF ADHD-COMORBID LANGUAGE IMPAIRMENT DURING CHILDHOOD»
5. **Σ. ΚΩΤΣΗ** «Η ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΕΛΛΕΙΜΜΑΤΙΚΗΣ ΠΡΟΣΟΧΗΣ-ΥΠΕΡΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ (ΔΕΠΥ) ΩΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΚΙΝΔΥΝΟΥ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΧΡΗΣΗΣ ΟΥΣΙΩΝ (ΔΧΟ)»
6. **Γ. ΤΣΙΜΤΣΙΛΗ** «ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΧΡΗΣΗΣ ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΔΕΠΥ ΣΕ ΠΑΙΔΙΑ»
7. **Α. ΜΠΕΚΑ, Ε. ΤΖΙΛΑ, Α. ΣΕΜΚΟΥ** «ΔΙΑΓΝΩΣΤΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΝΔΡΟΜΟ ΔΕΠΥ ΣΤΟ DSM-5»
8. **Α. ΜΠΕΚΑ, Α. ΣΕΜΚΟΥ, Ε. ΤΖΙΛΑ** «Η ΕΙΚΟΝΑ ΤΟΥ ΣΥΝΔΡΟΜΟΥ ΔΕΠΥ ΣΤΗΝ ΕΝΗΛΙΚΗ ΖΩΗ»
9. **Α. ΜΠΕΚΑ, Α. ΣΕΜΚΟΥ, Α. ΤΟΥΡΛΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, Ε. ΤΖΙΛΑ, Α. ΜΗΤΣΑΛΑ, Α. ΠΑΠΑΛΑΖΑΡΟΥ** «ΙΑΤΡΕΙΟ ΔΕΠΥ Γ.Ν. 'Γ. ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ', ΔΕΚΑ ΧΡΟΝΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ»
10. **Ι. ΠΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ, Π. ΚΟΡΚΟΛΙΑΚΟΥ, Ε. ΠΑΣΑΛΑΡΗ, Α. ΔΟΥΖΕΝΗΣ** «ΠΑΡΕΜΒΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΠΡΩΤΟΓΕΝΟΥΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ 18ΩΡΗΣ ΚΑΙ 5ΩΡΗΣ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΣΤΗ ΔΕΠΥ»
11. **Μ. ΣΤΥΛΙΔΗ** «ΤΟ ΔΙΠΛΑ ΕΞΑΙΡΕΤΙΚΟ (TWICE EXCEPTIONAL - 2E) ΔΙΛΗΜΜΑ: ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΜΕ ΧΑΡΙΣΜΑ/ΤΑΛΕΝΤΟ ΚΑΙ ΕΠΙΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ (ΔΕΠΥ)»
12. **Γ. ΣΚΑΡΛΑΤΟΣ** «ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ ΣΕ ΜΑΘΗΤΕΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΜΕ ΔΕΠΥ»
13. **Χ. ΑΡΕΤΑΚΗ** «ΔΕΠΥ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΚΟΣ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΣ. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ»
14. **Σ. ΜΠΕΛΛΑ** «ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΛΟΓΟΥ, ΟΜΙΛΙΑΣ ΚΑΙ ΜΑΘΗΣΗΣ ΣΕ ΠΑΙΔΙΑ ΜΕ ΔΕΠΥ»
15. **Β. ΤΣΑΔΑΡΗ, Χ. ΡΙΤΤΕΡ** «ΔΕΠΥ ΣΤΗΝ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ»
16. **Μ. ΓΚΟΥΓΚΟΥΜΗ** «ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ ΣΤΗ ΔΕΠΥ»
17. **Α. ΜΑΜΜΟΥ, Σ. ΜΑΜΜΟΥ** «ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΑΠΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥΣ ΚΑΙ ΓΟΝΕΙΣ ΣΕ ΠΑΙΔΙΑ ΠΟΥ ΕΧΟΥΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΕΙ ΜΕ ΔΕΠΥ»
18. **Μ. ΚΑΛΦΑ** «ΔΕΠΥ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ: Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΚΑΙ Ο ΕΠΑΝΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ 'ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΥ'»
19. **Β. ΚΑΤΣΟΥΛΑ** «ΔΕΠΥ ΚΑΙ ΕΝΣΥΝΑΙΣΘΗΣΗ»
20. **Θ. ΚΥΡΙΑΚΟΥ, Γ. ΧΑΡΙΤΑΚΗ, Σ. ΚΕΧΡΗ** «ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΩΝ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ ΣΕ ΠΑΙΔΙΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ ΜΕ ΔΕΠΥ ΜΕ ΤΗ ΧΡΗΣΗ ΟΜΑΔΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ ΘΕΑΤΡΙΚΟΥ ΠΑΙΧΝΙΔΙΟΥ»

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗΣ ΤΩΝ
ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΣΤΗΝ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΗ
ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΜΕ ΔΕΠΥ

Χριστίνα Κοτρώνη
Ειδική Παιδαγωγός

ΕΚΠΑ, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα ΦΠΨ
Αθήνα

Εικονογράφηση & Αναγνωστική Κατανόηση στη ΔΕΠΥ

- Στα σύγχρονα πολυτροπικά κείμενα, η **εικονογράφηση** ασκεί τους μαθητές στον οπτικό γραμματισμό και βελτιώνει την **αναγνωστική κατανόηση** (Mikk, 2000).
- Ωστόσο, σύμφωνα με τη **θεωρία του γνωστικού φορτίου** (Sweller, 1994), ενδέχεται η εικονογράφηση να αποτελεί επιβαρυντικό παράγοντα για την **αναγνωστική κατανόηση** των μαθητών με **ΔΕΠΥ**.
- Όταν οι πληροφορίες του κειμένου και η εικονογράφηση δε συμφωνούν, η εικονογράφηση είναι δυνατόν να **αποπροσανατολίσει την κατανόηση** και να επιφέρει αρνητικές επιπτώσεις στη μάθηση .

Πότε μία εικόνα ΔΕΝ αξίζει όσο χίλιες λέξεις;

ΠΡΙΝ	ΜΕ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΗ	ΜΕΤΑ
		
<p>Τα φθινοπωρινά φύλλα αντανακλούσαν το χρώμα τους στους μεγάλους βράχους του ποταμού.</p>		<p>Τα φθινοπωρινά φύλλα αντανακλούσαν το χρώμα τους στους μεγάλους βράχους του ποταμού.</p>

Το κείμενο μιλά για την **αντανάκλαση των φύλλων**, αλλά η εικόνα περιέχει **επιπλέον πληροφορίες**. Συγκρίνοντας την πρώτη και την τρίτη εικόνα, γίνεται κατανοητό ότι τα **δέντρα** αποτελούν **στοιχείο διάσπασης και παρεμβολής** αναφορικά με την αναγνωστική κατανόηση.

- Για τους μαθητές με ΔΕΠΥ, η **εικονογράφιση** είναι πιθανόν να αποτελέσει διασπαστικό παράγοντα, μεταφέροντας το **σημείο εστίασης της προσοχής** από το κείμενο στην εικόνα (Abedi et al, 2009).
- Εξαιτίας της **περιορισμένης μνήμης εργασίας** και των **δυσκολιών στην ευελιξία** και τη **συντηρούμενη προσοχή** (Barkley, 2006), οι μαθητές ενδέχεται να μην επιστρέψουν στο κείμενο ή να επιστρέψουν στο κείμενο χωρίς να θυμούνται το περιεχόμενό του.

Ταξίδι στον κόσμο της γλώσσας

1 Η Χαρά, ο Αρμέν, ο Λουκάς και η Γαλήνη μένουν στην ίδια γειτονιά και κάνουν πολλή παρέα. Όλο το καλοκαίρι έπαιζαν μαζί. Από αύριο όμως, Αύριο αρχίζει ξανά το σχολείο. Ευτυχώς που και οι τέσσερις θα είναι στην ίδια τάξη...

Χαρά: – Λέτε να έχουμε δάσκαλο ή δασκάλα;

Λουκάς: – Εγώ θέλω να έχουμε την περσινή μας δασκάλα. Θυμάστε τι ωραία που περνούσαμε στο σχολείο;

Γαλήνη: – Θυμάστε το παιχνίδι των κομμένων λέξεων που μας έμαθε η δασκάλα μας; Το παίζουμε; Θα λέμε τις λέξεις τραγουδιστά...

Χαρά: – Ξεκινώ εγώ! Θα λέω μια λέξη και θα την κόβετε σε μικρότερα κομμάτια. Αυτός που θα την κόβει πρώτος θα λέει μια άλλη, δική του λέξη! Ξεκινά: «γατάκι».

Αρμέν: – Γα - τά - κι! «Μολύβε».

Λουκάς: – Μο - λύ - βι! «Παγωτό».

Γαλήνη: – Πα - γω - τό! «Παπαγάλος».

Χαρά: – Πα - πα - γά - λος!

Θα θέλαμε να συνεχίσετε το παιχνίδι; Για να σας βοηθήσω, σας δίνω μερικές λέξεις:

αλεπού, καράβι, σοκολάτα, γόδι, πινέλο, μήλο, παράθυρο, πελεκάνος

Αντίγραψε τις λέξεις στο τετράδιό σου και μάθε να τις γράφεις σωστά.

12

Πότε μια εικόνα αξίζει όσο χίλιες λέξεις για τους μαθητές με ΔΕΠΥ;

- Όσο πιο πολύπλοκο είναι το αναγνωστικό περιβάλλον, και άρα μεγαλύτερες οι απαιτήσεις για **σχεδιασμό, οργάνωση και επιτελική ρύθμιση της συμπεριφοράς**, τόσο τα παιδιά με ΔΕΠΥ δυσκολεύονται, εφόσον οι απαιτήσεις του μαθησιακού του έργου ξεπερνούν τις ικανότητες τους στη **συντηρούμενη προσοχή, την αυτορρύθμιση και την αναστολή αντίδρασης** (Locascio et al, 2010)
- Οι εικόνες που συνοδεύουν ένα κείμενο πρέπει να επιλέγονται με τέτοια κριτήρια, ώστε να αποφεύγεται η **υπερφόρτωση της μνήμης εργασίας** και να διευκολύνεται ο **οπτικός γραμματισμός**.

Μελλοντικές μελέτες

- Ακόμα και αν η εικονογράφηση έχει σχεδιαστεί για να είναι γνωστικά βοηθητική, είναι πιθανόν να αποδειχθεί λειτουργικά μη χρήσιμη, εκτός και αν ο μαθητής με ΔΕΠΥ αντιλαμβάνεται το εικονογραφικό περιεχόμενο με τον προβλεπόμενο τρόπο.
- Μελλοντικές μελέτες καλούνται να καλύψουν το βιβλιογραφικό κενό και να προτείνουν τρόπους για την ενίσχυση του οπτικού γραμματισμού των μαθητών με ΔΕΠΥ.
- Χρησιμές πληροφορίες για το ρόλο της εικονογράφησης στην αναγνωστική κατανόηση θα παρέχονταν από την απεικόνιση της εγκεφαλικής δραστηριότητας των παιδιών με ΔΕΠΥ κατά τη διάρκεια της επεξεργασίας πολυτροπικών κειμένων.

Η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΜΑΘΗΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΠΟΥ ΠΑΣΧΟΥΝ ΑΠΟ ΑΔΗΔ

ΓΑΪΤΑΝΙΔΗ ΛΑΜΠΡΙΝΗ – ANNA,
ΔΑΣΚΑΛΑ

ΑΘΗΝΑ 2015

ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΚΟΠΟΣ

- Η παρουσία μαθητών με ADHD στο πλαίσιο της γενικής τάξης αποτελεί πρόκληση για τους εκπαιδευτικούς.
- Ο εντοπισμός παιδιών με ADHD συχνά είναι δύσκολος γιατί είναι πολλές φορές παιδιά με ADHD χαρακτηρίζονται απλώς ως «άτακτα» παιδιά.
- Αποσαφήνιση του ρόλου του εκπαιδευτικού στη διδασκαλία των παιδιών με ADHD.
- Ανάδειξη στρατηγικών που θα βοηθήσουν τον εκπαιδευτικό στην διδασκαλία παιδιών με ADHD.
- Συμβολή των γονέων στο διδακτικό έργο.

ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

- Η καλή σχέση μεταξύ δασκάλου-μαθητή με ADHD ενισχύει την ανέλιξη του δεύτερου στο γνωστικό αλλά και στο κοινωνικό επίπεδο.
- Όταν δεν έχει οικοδομηθεί μια θετική σχέση μεταξύ δασκάλου-μαθητή, είναι πιο πιθανό ο μαθητής να νιώσει αποξενωμένος και χωρίς κίνητρα για μάθηση.
- Η συμπεριφορά του εκπαιδευτικού να παρουσιάζει σταθερότητα και προβλεψιμότητα.
- Για ένα ασφαλές σχολικό περιβάλλον, είναι καλό να ζητά ο εκπ/κος αυτό που επιθυμεί να πράξει ο εκάστοτε μαθητής κι όχι αυτό που δεν επιθυμεί.
- Διαφοροποίηση της διδασκαλίας και περιθώρια εκτόνωσης για τον μαθητή με ADHD, π.χ. σβήσιμο του πίνακα.

ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

- Η εκάστοτε τιμωρία πρέπει να σχετίζεται άμεσα με την προς τιμωρία πράξη, ώστε το παιδί να είναι σε θέση να κάνει αμέσως τη σύνδεση των συνεπειών της πράξης του και της επικείμενης τιμωρίας.
- Αν ο εκπ/κός υποψιαστεί την ύπαρξη ADHD σε μαθητή, θα πρέπει να συζητήσει με τους γονείς του παιδιού και να τους παροτρύνει να στείλουν το παιδί για διάγνωση. Με μια έγκυρη διάγνωση μπορεί να γίνει άμεση και στοχευμένη εκπαιδευτική παρέμβαση.
- Συνεργασία γονέων, εκπαιδευτικών και ειδικών για την βέλτιστη ακαδημαϊκή εξέλιξη των μαθητών με ADHD.
- Η εκπαίδευση συνεχίζεται και στο σπίτι από τους γονείς, οι οποίοι πρέπει να οργανώσουν ένα ασφαλές και σταθερό περιβάλλον για το παιδί.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

- Επιτακτική ανάγκη επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών.
- Διάγνωση από Ειδικό Διαφοροδιαγνωστικό Κέντρο.
- Η σχέση εμπιστοσύνης μεταξύ δασκάλου και μαθητή με ΔΕΠΥ, θα βοηθήσει στην ακαδημαϊκή εξέλιξη του δεύτερου.
- Διαφοποιημένη διδασκαλία → οπτικοποίηση του μαθήματος μέσω γραφημάτων, εννοιολογικών χαρτών κλπ.
- Οι γονείς συνδράμουν στο διδακτικό έργο αναθέτοντας στα παιδιά τους μικρές καθημερινές δραστηριότητες που συνοδεύονται από κάποια ευθύνη.
- Συνεργασία όλων των εμπλεκόμενων μερών στην εκπαίδευση παιδιών με ADHD.

10

**Πανελλήνιο Διεπιστημονικό Συνέδριο
για τη Διαταραχή Ελλειμματικής
Προσοχής - Υπερκινητικότητας
Από το Παιδί στον Ενήλικα**

9-11 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2015 • HOTEL TITANIA

www.depycongress2015.com

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΜΕΛΕΤΗΣ ΔΕΠΥ**

adhd.gr / info@adhd.gr

HELLENIC SOCIETY FOR THE STUDY OF ADHD

**ΣΥΝΤΟΜΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ
ΓΙΑ ΤΗ ΧΡΗΣΗ ΤΗΣ ΦΑΡΜΑΚΟΘΕΡΑΠΕΙΑΣ
ΣΕ ΠΑΙΔΙΑ ΜΕ Δ.Ε.Π.Υ**

1. ΛΑΜΠΡΙΝΗ ΝΑΣΗ, M.D M.Sc ΠΑΙΔΙΑΤΡΟΣ
2. ΤΕΡΨΙΧΟΡΗ ΚΟΡΠΑ , MD ΠΑΙΔΟΨΥΧΙΑΤΡΟΣ
ΠΡΟΕΔΡΟΣ Δ.Σ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΜΕΛΕΤΗΣ Δ.Ε.Π.Υ

**ΠΑΙΔΟΨΥΧΙΑΤΡΙΚΗ ΚΛΙΝΙΚΗ
ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ ΠΑΙΔΩΝ «Η ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ»,
ΑΘΗΝΑ**

ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΚΟΠΟΣ

- **Η ΔΕΠΥ ΕΙΝΑΙ ΜΙΑ:**

- ΝΕΥΡΟΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ/ ΣΥΓΓΕΝΩΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΥΜΕΝΗ.
- ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΖΕΤΑΙ ΑΠΟ ΔΥΣΚΟΛΙΑ ΣΤΗΝ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΟΧΗΣ, ΥΠΕΡΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ, ΠΑΡΟΡΜΗΤΙΚΟΤΗΤΑ.
- ΕΠΙΔΗΜΙΟΛΟΓΙΑ: 7-9,5% ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.

- **ΣΚΟΠΟΣ**

- ΣΥΝΤΟΜΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗ ΧΡΗΣΗ ΦΑΡΜΑΚΟΘΕΡΑΠΕΙΑΣ ΣΕ ΠΑΙΔΙΑ ΜΕ Δ.Ε.Π.Υ

ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

- **ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΕΣ ΘΕΡΑΠΕΙΕΣ:**
 - **Α. ΔΙΕΓΕΡΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ(ΘΕΡΑΠΕΙΑ 1^ΗΣ ΓΡΑΜΜΗΣ):**
 - ΜΕΘΥΛΦΕΝΙΔΑΤΗ, ΔΕΞΜΕΘΥΛΦΕΝΙΔΑΤΗ, ΜΙΚΤΑ ΑΛΑΤΑ ΑΜΦΕΤΑΜΙΝΗΣ, ΛΙΣΔΕΞΑΜΦΕΤΑΜΙΝΗΣ ΔΙΜΕΣΥΛΙΚΗΣ(LDX).
 - **Β.ΜΗ ΔΙΕΓΕΡΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ:**
 - ΑΤΟΜΟΞΕΤΙΝΗ, Α-ΑΓΩΝΙΣΤΕΣ (ΚΛΟΝΙΔΙΝΗ- ΓΟΥΑΝΦΑΣΙΝΗ), ΒΟΥΠΡΟΠΙΟΝΗ, ΜΟΔΑΦΑΝΙΛΗ, ΤΡΙΚΥΚΛΙΚΑ Ή ΑΛΛΑ ΑΝΤΙΚΑΤΑΘΛΙΠΤΙΚΑ.
- **ΜΗ ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΕΣ ΘΕΡΑΠΕΙΕΣ:**
 - ΨΥΧΟΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ, ΚΑΘΟΔΗΓΗΣΗ (COACHING), ΓΝΩΣΙΑΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΨΥΧΟΘΕΡΑΠΕΙΑ, ΣΧΟΛΙΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ.

ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

- **ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΣΤΗ ΘΕΡΑΠΕΙΑ:**
 - ΣΥΝΥΠΑΡΞΗ ΜΕ ΑΛΛΕΣ ΨΥΧΙΑΤΡΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ.
 - ΑΝΕΠΙΘΥΜΗΤΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΤΩΝ ΦΑΡΜΑΚΩΝ.
 - Η ΣΧΕΤΙΚΑ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΤΙΚΗ ΘΕΡΑΠΕΙΑ ΣΥΝΕΠΑΓΕΤΑΙ ΣΥΧΝΑ ΜΕΤΡΙΑ ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΣΤΟΝ «ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟ ΚΟΣΜΟ».
- **ΠΟΛΥΔΙΑΣΤΑΤΗ ΜΕΛΕΤΗ ΜΤΑ(ΜΤΑ COOPERATIVE GROUP 1999)**
 - Η ΦΑΡΜΑΚΟΘΕΡΑΠΕΙΑ ΑΝΩΤΕΡΗ ΤΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΙΚΗΣ ΘΕΡΑΠΕΙΑΣ ΣΤΟΝ ΕΛΕΓΧΟ ΤΩΝ ΣΥΜΠΤΩΜΑΤΩΝ.
 - ΥΠΟ ΣΥΝΘΗΚΕΣ Η ΣΥΝΔΥΑΣΜΕΝΗ ΘΕΡΑΠΕΙΑ ΜΕΤΡΙΑ ΑΝΩΤΕΡΗ ΑΠΟ ΤΗ ΜΕΜΩΝΟΜΕΝΗ ΦΑΡΜΑΚΟΘΕΡΑΠΕΙΑ.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

- ΑΝΑΓΚΑΙΑ Η ΣΥΝΕΧΙΖΟΜΕΝΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.
- ΦΑΡΜΑΚΟΘΕΡΑΠΕΙΑ ΚΑΙ ΑΛΛΟΤΕ ΑΛΛΟΣ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΜΕ ΓΝΩΣΙΑΚΕΣ
- ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΙΚΕΣ ΘΕΡΑΠΕΙΕΣ ΣΤΗ ΦΑΡΕΤΡΑ ΤΗΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ.
- Η ΠΟΛΥΔΙΑΣΤΑΤΗ ΜΕΛΕΤΗ Μ.Τ.Α ΚΑΤΑΔΥΚΝΕΙΕΙ ΜΕΓΙΣΤΟ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗ ΦΑΡΜΑΚΟΘΕΡΑΠΕΙΑ ΣΕ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟ ΜΕ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ ΚΑΙ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ.
- ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΑΠΑΙΤΟΥΝΤΑΙ ΓΙΑ ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ/ ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΕΣ ΘΕΡΑΠΕΙΕΣ ΜΕ ΣΤΟΧΟ ΤΗΝ ΕΠΑΡΚΕΣΤΕΡΗ ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΔΕΠΥ.

Non-linguistic Interventions of ADHD-comorbid Language Impairment During Childhood

1. Polemikou, Anna, Ph.D.*
2. Binos, Paris, Ph.D.**

*University of the Aegean

**Cyprus University of Technology

Introduction - Aim

- Delayed Language Development (LD) and ADHD: **48.6%** comorbid
- Impaired attention associated with **ADHD** could in itself influence **LD** (i.e. Refaat, El Sady, et al., 2013; Mueller & Tomblin, 2012)
- Some suggestions that language impairment should be included as an ADHD diagnostic marker
- Active processes of hearing and listening → closely related to LD
- LD can be attributed to difficulty with focused and sustained attention to the voice and sounds in the environment.
- Large number of ADHD children exhibiting LD calls for **non-linguistic mediums of therapeutic intervention** aiming to:
- *achieve relaxed attention, increase attention span, and facilitate self-regulation.*

Literature Review

Mindfulness and Meditation Practices in Adults

- **Mindful awareness practices (MAP):** intentionally bringing one's attention to one's internal and external experiences in the present moment; often involve meditation exercises.
- **Practical benefits:** help to still our flickering minds (still thinking), sustain selective focus, enhance awareness of the ever-shifting nature of consciousness.
- Expand 'me-cognition' and metacognitive awareness.
- 'Me-cognition' = what I know and think about myself in the private theatre of my thoughts (Fisher, 2006).
- The conscious mind is caught up in and dependent upon language → Meditation engages the conscious thinking beyond the use of words.
- Acts in a self-regulatory manner.
- Valid, effective intervention method for **adult ADHD**

Literature Review

Mindfulness and Meditation Practices in Children

- Proven means for: stilling the body-mind, encouraging mindfulness, personal awareness, and providing optimum conditions for reflection.
- Relaxed attention: optimum psychological state for learning.
- Meditation can offer children a non-linguistic experience of the world.
- Meditation is the practice of attention, including attention to thoughts, words and experiences.
- The use of meditation in education includes a wide range of practice that includes *mindful*, *receptive*, *generative* and *reflective* techniques.
- Meditative experience provides useful groundwork for educating children on body/mind concepts such as *posture*, *breathing*, *attention*, *visualization* and *consciousness thinking* → inherent aspects of linguistic intervention.

Conclusion

- Dialogue requires attentive listening as well as fluent use of words.
- Mindfulness awareness practices (MAP) promote balance between focused attention and articulation, both crucial aspects of LD interventions.
- Self-regulatory and focused attention benefits of MAP → facilitate language-specific interventions (e.g. speech therapy) for children with ADHD/LD comorbidity.
- MAP may render language impaired ADHD children more respondent to linguistic interventions.
- Meditative attention education for children may potentially lead to vast interdisciplinary and multimodal benefits in the treatment of ADHD.

10

**Πανελλήνιο Διεπιστημονικό Συνέδριο
για τη Διαταραχή Ελλειμματικής
Προσοχής - Υπερκινητικότητας
Από το Παιδί στον Ενήλικα**

9-11 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2015 • HOTEL TITANIA

www.depycongress2015.com

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΜΕΛΕΤΗΣ ΔΕΠΥ**

adhd.gr / info@adhd.gr

HELLENIC SOCIETY FOR THE STUDY OF ADHD

Η ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΕΛΛΕΙΜΜΑΤΙΚΗΣ ΠΡΟΣΟΧΗΣ-
ΥΠΕΡΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ (ΔΕΠΥ) ΩΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ
ΚΙΝΔΥΝΟΥ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΧΡΗΣΗΣ ΟΥΣΙΩΝ (ΔΧΟ)

ΚΩΤΣΗ ΣΠΥΡΙΔΟΥΛΑ
ΠΑΙΔΟΨΥΧΙΑΤΡΟΣ

Γ. Π. ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ ΑΧΕΠΑ-ΜΟΝΑΔΑ ΕΦΗΒΩΝ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΚΟΠΟΣ

Η σχέση της ΔΕΠ-Υ με την κατάχρηση ουσιών ή αλκοόλ/ ουσιοεξάρτηση (Διαταραχή Χρήσης Ουσιών-ΔΧΟ) αποτελεί πεδίο έντονου κλινικού και ερευνητικού ενδιαφέροντος, με βαρύτητα για τη δημόσια υγεία. Ο συσχετισμός ανάμεσα στις δύο διαταραχές είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρων από αναπτυξιακής άποψης, δεδομένου ότι η ΔΕΠ-Υ εκδηλώνεται νωρίτερα από τη ΔΧΟ και, κατά συνέπεια, είναι απίθανο η τελευταία να αποτελεί παράγοντα κινδύνου για την ΔΕΠ-Υ.

Σκοπός της παρούσας ανασκόπησης είναι η διερεύνηση αν η ΔΕΠ-Υ και οι σχετιζόμενες με αυτή διαταραχές είναι παράγοντας κινδύνου για τη ΔΧΟ και η κατανόηση της αναπτυξιακής αλληλεπίδρασης των δύο διαταραχών.

ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Διενεργήθηκε αναζήτηση προοπτικών και αναδρομικών μελετών σε παιδιά/εφήβους/ενήλικες, καθώς και σχετικές μετα-αναλύσεις μελετών σε PubMed και MEDLINE, από όπου προέκυψε μεγάλος αριθμός αποτελεσμάτων. Ενδεικτικά, τη μεγαλύτερη βαρύτητα κατέχουν τα συμπεράσματα από: την Πολυκεντρική Θεραπευτική Μελέτη των παιδιών με ΔΕΠ-Υ (MTA), την Εθνική Έρευνα Συννοσηρότητας στις ΗΠΑ (για τη χρήση/κατάχρηση παράνομων ουσιών και αλκοόλ στους εφήβους και για τον επιπολασμό/τις συσχετίσεις της ΔΕΠ-Υ των ενηλίκων), τις δύο, έως σήμερα, μεγάλες μετα-αναλυτικές αναθεωρήσεις σχετικών μελετών (των Charach και Lee), καθώς και από πολυετείς follow up μελέτες σε παιδιά και εφήβους (όπως των Wilens και συν και Biederman και συν).

Η ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΕΛΛΕΙΜΜΑΤΙΚΗΣ ΠΡΟΣΟΧΗΣ-ΥΠΕΡΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ (ΔΕΠ-Υ) ΩΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΚΙΝΔΥΝΟΥ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΧΡΗΣΗΣ ΟΥΣΙΩΝ (ΔΧΟ). ΚΩΤΣΗ ΣΠΥΡΙΔΟΥΛΑ

ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Η πλειοψηφία των μελετών αφορούν τη σχέση ΔΕΠ-Υ και κινδύνου για κατάχρηση/εξάρτηση από παράνομες ουσίες, κυρίως κάνναβη και λιγότερο κοκαΐνη και ηρωίνη. Λιγότερες μελέτες διερευνούν τη σχέση της ΔΕΠ-Υ με χρήση/κατάχρηση εξάρτηση από νόμιμες ουσίες (νικοτίνη και αλκοόλ), ενώ πολύ λίγες έρευνες εξερευνούν τη σχέση ΔΕΠ-Υ και τζόγου.

Βρέθηκαν μελέτες των οποίων τα αποτελέσματα συνδέουν τη ΔΕΠ-Υ στην παιδική ηλικία με αυξημένο κίνδυνο για ΔΧΟ, αυξημένα ποσοστά ΔΧΟ σε εφήβους/ενήλικες με ΔΕΠ-Υ και αυξημένα ποσοστά ΔΕΠ-Υ σε άτομα με ΔΧΟ, δυσμενή επίδραση της συννοσηρότητας με ΔΕΠ-Υ, τόσο στην έναρξη και στην βαρύτητα της ΔΧΟ όσο και στον χρόνο θεραπείας της ΔΧΟ.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Κλινικές και επιδημιολογικές μελέτες δείχνουν ότι στα άτομα με ΔΕΠ-Υ καταγράφονται υψηλά ποσοστά καπνίσματος, κατάχρησης/εξάρτησης από ουσίες στην εφηβεία/πρώιμη ενήλικη ζωή, ενώ μεγάλο ποσοστό (15% με 25%) των ενηλίκων με ΔΧΟ έχουν ΔΕΠ-Υ, η οποία παραμένει υπο-αναγνωρισμένη σε κέντρα και υπηρεσίες απεξάρτησης. Υπάρχει διπλής κατεύθυνσης αλληλοεπικάλυψη ανάμεσα σε ΔΕΠ-Υ και ΔΧΟ. Οι δύο διαταραχές έχουν κοινή, πολυπαραγοντική αιτιοπαθογένεια. Η ΔΕΠ-Υ και οι σχετιζόμενες με αυτή καταστάσεις επηρεάζουν δυσμενώς αναπτυξιακά την έναρξη της ΔΧΟ, τη μετάβαση σε και την ανάρρωση από αυτήν. Ο ρόλος της φαρμακοθεραπείας της ΔΕΠ-Υ των παιδιών στην πρόληψη της ΔΧΟ αργότερα είναι ιδιαίτερα αμφιλεγόμενος, κάνοντας επιτακτική την ανάγκη για έγκαιρες, ολοκληρωμένες παρεμβάσεις πρόληψης της ΔΧΟ.

Η ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΕΛΛΕΙΜΜΑΤΙΚΗΣ ΠΡΟΣΟΧΗΣ-ΥΠΕΡΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ (ΔΕΠ-Υ) ΩΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΚΙΝΔΥΝΟΥ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΧΡΗΣΗΣ ΟΥΣΙΩΝ (ΔΧΟ). ΚΩΤΣΗ ΣΠΥΡΙΔΟΥΛΑ

10

**Πανελλήνιο Διεπιστημονικό Συνέδριο
για τη Διαταραχή Ελλειμματικής
Προσοχής - Υπερκινητικότητας
Από το Παιδί στον Ενήλικα**

9-11 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2015 • HOTEL TITANIA

www.depycongress2015.com

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΜΕΛΕΤΗΣ ΔΕΠΥ**

adhd.gr / info@adhd.gr

HELLENIC SOCIETY FOR THE STUDY OF ADHD

**ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΧΡΗΣΗΣ ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΔΕΠΥ ΣΕ ΠΑΙΔΙΑ**

ΓΩΓΩ ΤΣΙΜΤΣΙΛΗ, ΨΥΧΟΛΟΓΟΣ

**ΛΟΓΟΥ ΕΥΧΕΡΕΙΑ
&
ΚΕΝΤΡΟ ΛΟΓΟΘΕΡΑΠΕΙΑΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΟΥ - ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ
ΑΘΗΝΑ**

ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΚΟΠΟΣ

Η διαταραχή ελλειμματικής προσοχής - υπερκινητικότητα (ΔΕΠΥ) συνιστά μία από τις συχνότερες νευροαναπτυξιακές διαταραχές που εντοπίζονται στην παιδική ηλικία. Υπολογίζεται ότι το ποσοστό παιδιών με ΔΕΠΥ παγκοσμίως ανέρχεται σε 4 – 8 % (Smoot L. C. et al. , 2007). Η αντιμετώπιση της ΔΕΠΥ απαιτεί την προσεκτική διαγνωστική αξιολόγηση του παιδιού καθώς και τον εντοπισμό πιθανών συννοσηρών καταστάσεων. Η θεραπευτική προσέγγιση εστιάζεται κυρίως στη χρήση φαρμακευτικής αγωγής ενώ σύγχρονες μελέτες επισημαίνουν τη χρήση ψυχοκοινωνικών προσεγγίσεων ως μέρος ενός πολυεπίπεδου θεραπευτικού πλάνου (NICE, 2008).

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η ανασκόπηση της χρήσης ψυχοκοινωνικών παρεμβάσεων σε παιδιά.

ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

- Συνήθεις ψυχοκοινωνικές θεραπείες είναι η ψυχοεκπαίδευση γονέων και η εκπαίδευση στη διαχείριση εκτάκτων αναγκών μες στην τάξη. Σημαντική είναι η δημιουργία ειδικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων για παιδιά με ΔΕΠΥ (Barkley, 2002).
- Επιτυχείς συμπεριφορικές παρεμβάσεις σε παιδιά με ΔΕΠΥ περιλαμβάνουν την επιβράβευση της επιθυμητής συμπεριφοράς, τη χρήση σταθερών μεθόδων πειθαρχίας κ.α.
- Βιβλιογραφική μελέτη των McGoev et. al. (2002) για την εφαρμογή ψυχοκοινωνικών προγραμμάτων σε γονείς έδειξε σημαντική βελτίωση στη συμμόρφωση των παιδιών, στην αλληλεπίδραση γονέα – παιδιού, στις δεξιότητες διαχείρισης των γονέων καθώς και στη συμπεριφορά των παιδιών εντός τάξης.

ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

- Η συμβολή της ψυχοεκπαίδευσης γονέων στη βελτίωση των γονεϊκών δεξιοτήτων και στη μείωση της οικογενειακής κόπωσης είναι μεγάλη (Young & Amarasinghe, 2010). Συστήνεται η χρήση της ψυχοεκπαίδευσης γονεών μέχρι να φτάσουν τα παιδιά στην ηλικία των 12 – 13 ετών (NICE, 2008).
- Φαίνεται ότι έπειτα από συμπεριφορικές παρεμβάσεις τα παιδιά παρουσιάζουν αύξηση της συγκέντρωσης και της προσοχής (McGoey et. al., 2002).
- Τα παιδιά που εκπαιδεύονται στον αυτοέλεγχο μαθαίνουν να περιμένουν περισσότερο και να ελέγχουν την ανάγκη τους για άμεση ανταμοιβή (Binder et al., 2000).
- Η εφαρμογή γνωστικών συμπεριφορικών τεχνικών είναι επιβοηθητική σε παιδιά με συμπεριφορικές και κοινωνικές δυσκολίες (Young & Amarasinghe, 2010).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

- Προγράμματα που συνδυάζουν την ψυχοεκπαίδευση γονέων με την εξάσκηση στις κοινωνικές δεξιότητες επιδεικνύουν ισχυρότερα και πιο γενικευμένα θεραπευτικά αποτελέσματα σε παιδιά με ΔΕΠΥ (Young & Amarasinghe, 2010).
- Είναι σημαντικό οι παρεμβάσεις να εφαρμόζονται με συνέπεια για πολύ καιρό σε όλα τα πλαίσια όπου εμφανίζονται οι προβληματικές συμπεριφορές με στόχο τη μεγιστοποίηση της επιτυχίας της παρέμβασης.
- Η μελέτη MTA προτείνει τη χρήση φαρμακευτικής αγωγής, την ψυχοεκπαίδευση γονέων, τις σχολικές παρεμβάσεις και την εντατική καλοκαιρινή θεραπεία (προγράμματα συμπεριφοριστικής παρέμβασης για παιδιά) ως τη βέλτιστη αντιμετώπιση (MTA Cooperative group, 2009).

10

**Πανελλήνιο Διεπιστημονικό Συνέδριο
για τη Διαταραχή Ελλειμματικής
Προσοχής - Υπερκινητικότητας
Από το Παιδί στον Ενήλικα**

9-11 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2015 • HOTEL TITANIA

www.depycongress2015.com

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΜΕΛΕΤΗΣ ΔΕΠΥ**

adhd.gr / info@adhd.gr

HELLENIC SOCIETY FOR THE STUDY OF ADHD

ΔΙΑΓΝΩΣΤΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΝΔΡΟΜΟ ΔΕΠΥ ΣΤΟ DSM-5

1. Αναστασία Μπέκα
2. Ευθαλία Τζίλα
3. Αντωνία Σέμκου

Ιατροπαιδαγωγικό Κέντρο
Γ. Ν. «Γ. Παπανικολάου»
Θεσσαλονίκη

ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΚΟΠΟΣ

- **Εισαγωγή:** Τα κριτήρια διάγνωσης της ΔΕΠ-Υ στο DSM-IV έχουν δεχθεί κριτική π.χ. ότι ενδεχομένως η ηλικία έναρξης να είναι αυθαίρετη, ότι δεν έχει ορισθεί κατώτερο ηλικιακό όριο εμφάνισης, ότι τα κριτήρια μπορεί να μην εφαρμόζονται σε όλες τις ηλικίες, ότι δεν υπάρχει διαχωρισμός ανάλογα με το φύλο, κλπ. Το Μάιο του 2013, η Αμερικάνικη Ψυχιατρική Εταιρεία εξέδωσε το DSM-5, στο οποίο περιλαμβάνονται και τα νέα διαγνωστικά κριτήρια για τη ΔΕΠΥ.
- **Σκοπός** της παρούσας ανακοίνωσης είναι να εξετασθούν οι αλλαγές στα διαγνωστικά κριτήρια για τη ΔΕΠΥ από το DSM-IV στο DSM-5.

ΑΛΛΑΓΕΣ ΣΤΑ ΔΙΑΓΝΩΣΤΙΚΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΤΗΣ ΔΕΠΥ ΑΠΟ ΤΟ DSM-IV-R ΣΤΟ DSM-V

Αναστασία Μπέκα, Ευθαλία Τζίλα, Αντωνία Σέμκου

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Στο DSM-5 παραμένουν 18 διαγνωστικά κριτήρια της ΔΕΠΥ, κατανεμημένα σε δυο τομείς: της Απροσεξίας & της Υπερκινητικότητας/Παρορμητικότητας.

Οι αλλαγές ανάμεσα στα δύο ταξινομικά κριτήρια είναι οι εξής:

1. Η ηλικία εμφάνισης των συμπτωμάτων απροσεξίας ή υπερκινητικότητας/παρορμητικότητας αλλάζει από *‘πριν τα 7 έτη’* σε *‘πριν τα 12 έτη’*
2. Για τους εφήβους, ηλικίας πάνω από 17 ετών, και για τους ενήλικες απαιτείται η παρουσία πέντε συμπτωμάτων, είτε απροσεξίας είτε υπερκινητικότητας/παρορμητικότητας, από τα έξι που χρειαζόταν στο DSM-IV
3. Ο αποκλεισμός της συννοσηρότητας με διάχυτη αναπτυξιακή διαταραχή έχει αναθεωρηθεί και μπορούν να τίθενται και οι 2 διαγνώσεις

ΑΛΛΑΓΕΣ ΣΤΑ ΔΙΑΓΝΩΣΤΙΚΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΤΗΣ ΔΕΠΥ ΑΠΟ ΤΟ DSM-IV-R ΣΤΟ DSM-V

Αναστασία Μπέκα, Ευθαλία Τζίλα, Αντωνία Σέμκου

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

- ❖ Στο DSM-5 οι διαγνωστικές κατηγορίες της ΔΕΠΥ έχουν διατηρηθεί, αλλά τώρα δεν αναφέρονται ως υπότυποι (subtypes) αλλά ως μορφές εμφάνισης (presentations).
- ❖ Η προηγούμενη διατύπωση «τα συμπτώματα προκαλούν κλινικά σημαντική έκπτωση της λειτουργικότητας» έχει αντικατασταθεί από την διατύπωση «τα συμπτώματα παρεμβαίνουν ή προκαλούν έκπτωση στην ποιότητα της λειτουργικότητας»
- ❖ Η διαγνωστική κατηγορία ‘ΔΕΠΥ μη προσδιοριζόμενη αλλιώς (NOS)’ για τα άτομα που εμφανίζουν προέχοντα συμπτώματα, αλλά δεν πληρούν τα απαιτούμενα κριτήρια, στο DSM-5 έχει αλλάξει σε ‘Άλλη καθορισμένη ΔΕΠΥ’ και σε ‘Απροσδιόριστη ΔΕΠΥ’.
- ❖ Τέλος η ΔΕΠΥ εντάχθηκε στο κεφάλαιο των νευροαναπτυξιακών διαταραχών.

ΑΛΛΑΓΕΣ ΣΤΑ ΔΙΑΓΝΩΣΤΙΚΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΤΗΣ ΔΕΠΥ ΑΠΟ ΤΟ DSM-IV-R ΣΤΟ DSM-V

Αναστασία Μπέκα, Ευθαλία Τζίλα, Αντωνία Σέμκου

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ

Τα νέα κριτήρια που προτείνονται στο DSM-5 στοχεύουν στην αντιμετώπιση των αδυναμιών του DSM-IV, ωστόσο είναι πιθανόν ότι θα επηρεάσουν αυξητικά τον αριθμό των ατόμων που διαγιγνώσκονται με σύνδρομο ΔΕΠΥ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- American Psychiatric Association. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders. 4th ed. Washington, DC: American Psychiatric Association; 2000
- American Psychiatric Association. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders. 5th ed. Washington, DC: American Psychiatric Association; 2013
- Shaffer D. The big impact of small changes for DSM-5 ADHD diagnosis: <http://www.kevinmd.com/blog/2013/05/big-impact-small-dsm5-adhd-diagnosis.html> May 2013

ΑΛΛΑΓΕΣ ΣΤΑ ΔΙΑΓΝΩΣΤΙΚΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΤΗΣ ΔΕΠΥ ΑΠΟ ΤΟ DSM-IV-R ΣΤΟ DSM-V
Αναστασία Μπέκα, Ευθαλία Τζίλα, Αντωνία Σέμκου

10

**Πανελλήνιο Διεπιστημονικό Συνέδριο
για τη Διαταραχή Ελλειμματικής
Προσοχής - Υπερκινητικότητας
Από το Παιδί στον Ενήλικα**

9-11 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2015 • HOTEL TITANIA

www.depycongress2015.com

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΜΕΛΕΤΗΣ ΔΕΠΥ**

adhd.gr / info@adhd.gr

HELLENIC SOCIETY FOR THE STUDY OF ADHD

Η ΕΙΚΟΝΑ ΤΟΥ ΣΥΝΔΡΟΜΟΥ ΔΕΠΥ ΣΤΗΝ ΕΝΗΛΙΚΗ ΖΩΗ

1. Αναστασία Μπέκα
2. Αντωνία Σέμκου
3. Ευθαλία Τζίλα

Ιατροπαιδαγωγικό Κέντρο
Γ. Ν. «Γ. Παπανικολάου»
Θεσσαλονίκη

ΤΟ ΣΥΝΔΡΟΜΟ ΔΕΠΥ ΣΤΗΝ ΕΝΗΛΙΚΗ ΖΩΗ

- **Εισαγωγή-Σκοπός:** Η 'μετάλλαξη' της κλινικής εικόνας και των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν τα άτομα με σύνδρομο ΔΕΠΥ στην ενήλικη ζωή τους δεν έχουν τύχει της δέουσας προσοχής και συχνά τα συμπτώματα συγχέονται με ανωριμότητα, αδιαφορία ή κακό χαρακτήρα ή και με άλλες ψυχικές διαταραχές. Η ανακοίνωση αυτή αποσκοπεί στο να παρουσιάσει την εξέλιξη της κλινικής εικόνας κατά το πέρασμα στην ενήλικη ζωή και επέκεινα, και να συμβάλλει στην εστίαση της προσοχής στις ψυχικές διαταραχές των ενηλίκων από τις οποίες χρειάζεται να διαφοροδιαγνωσθεί η ΔΕΠ-Υ.
- **Υλικό- Μέθοδος:** Ως ενδεικτικό δείγμα χρησιμοποιεί τα παιδιά με διάγνωση ΔΕΠ-Υ του εξειδικευμένου ιατρείου ΔΕΠ-Υ του Ιατροπαιδαγωγικού Κέντρου του Γ.Ν. «Γ. Παπανικολάου», τα οποία ήδη ενηλικιώθηκαν. Συνολικά, αξιολογήθηκαν οι παιδοψυχιατρικοί φάκελοι 18 παιδιών και έγιναν τηλεφωνικές συνεντεύξεις των γονέων των παιδιών που ενηλικιώθηκαν κατά το έτος 2013.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

Η εικόνα της ΔΕΠΥ στην παιδική ηλικία

- ✓ Η αναλογία φύλου ήταν 1:3 (κορίτσια:αγόρια)
- ✓ Ο μέσος όρος ηλικίας προσέλευσης ήταν τα 11 έτη
- ✓ Ο μέσος χρόνος παρακολούθησης ήταν τα 4 έτη, ενώ 75% του δείγματος ολοκλήρωσαν τη διαδικασία αξιολόγησης και θεραπευτικής παρακολούθησης
- ✓ 42% διαγνώστηκαν ως ΔΕΠΥ (μόνη διάγνωση), ενώ 58% ως ΔΕΠΥ με συννοσηρότητα (εναντιωματική δ/χη, μαθησιακές δυσκολίες, πρόβλημα σχέσης γονέα – παιδιού)
- ✓ Σε 60% των παιδιών προτάθηκε φαρμακευτική αγωγή συνδυαστικά με τις λοιπές θεραπευτικές παρεμβάσεις (ψυχοθεραπεία, εργοθεραπεία, ειδ. Παιδαγωγική παρέμβαση, συμβουλευτική κλπ). Από αυτά τα 2/3 συνεργάστηκαν στη λήψη φαρμάκου

Ως ενήλικες τα παιδιά του δείγματος παρουσίαζαν τα εξής χαρακτηριστικά:

- ❖ Το σύνολο του δείγματος ανέφερε γενικά βελτίωση των συμπτωμάτων ΔΕΠΥ. Παρέμεινε κυρίως η παρορμητικότητα και -με μικρότερη ένταση- η διάσπαση.
- ❖ Ως προς την κοινωνικότητα, το σύνολο ανέφερε ομαλή κοινωνική ζωή, με συμμετοχή σε παρέες συνομηλίκων και απουσία εντάσεων και συγκρούσεων στα πλαίσια της κοινωνικής συναλλαγής. Σε ποσοστό 25% αναφέρθηκε λεκτική επιθετικότητα προς οικεία πρόσωπα.
- ❖ 80% των παιδιών ακολούθησε μεταλυκειακές σπουδές σε ΤΕΙ ή ΙΕΚ με κυριότερη δυσκολία την ασυνέπεια ως προς το πρόγραμμα των σπουδών.
- ❖ Τέλος, το 15% του δείγματος εξακολουθεί να έχει επαφή με ψυχιατρική πλέον δομή για την χορήγηση της φ.α. (για τα χρονικά διαστήματα που υπάρχουν ακαδημαϊκές υποχρεώσεις).

Η ΕΙΚΟΝΑ ΤΟΥ ΣΥΝΔΡΟΜΟΥ ΔΕΠΥ ΣΤΗΝ ΕΝΗΛΙΚΗ ΖΩΗ

ΜΠΕΚΑ ΑΝ., ΣΕΜΚΟΥ ΑΝΤ., ΤΖΙΛΑ ΕΥΘ.

Κλινική εικόνα της ΔΕΠΥ στους ενήλικες

- Υπάρχουν ενδείξεις ότι η ΔΕΠΥ στα $\frac{3}{4}$ των περιπτώσεων παραμένει στην εφηβεία και την ενήλικη ζωή (αυτούσια στο 15% ή σε μερική ύφεση στο 50%) .
- Αναλογία φύλου 1:5 (γυναίκες : άνδρες).
- Τα πλέον κυρίαρχα συμπτώματα στην παιδική ηλικία, η υπερκινητικότητα και η παρορμητικότητα, είναι λιγότερο εμφανή στην ενήλικη ζωή και δίνουν τη θέση τους σε λιγότερο θορυβώδη συμπτώματα.
- Η παρορμητικότητα μπορεί να εκφράζεται ως ανυπομονησία, ενώ η απροσεξία μπορεί συχνά να παρουσιάζεται ως δυσκολία στη συγκέντρωση, δυσκολία στην οργάνωση, αργοπορία, βαριεστιμάρια, ανάγκη για συνεχείς αλλαγές σε δραστηριότητες και ευαισθησία στο stress .
- Η ελλειμματική προσοχή συχνά οδηγεί σε ανικανότητα για ολοκλήρωση απαραίτητων εργασιών. Πολλά άτομα έχουν χαμηλότερες αποδοχές, κάποια νιώθουν απομονωμένοι και μοναχικά λόγω της αδυναμίας τους να κοινωνικοποιηθούν ή γιατί αισθάνονται άσχημα για τις συχνές τους αποτυχίες.
- 75% των ενηλίκων έχουν συνοδούς διαταραχές, (στα παιδιά το ποσοστό είναι 65%) και επιπλέον εμφανίζουν διαταραχές προσωπικότητας ή δυσκολίες στον έλεγχο των παρορμήσεων.

Διάγνωση-Διαφορική διάγνωση

Η διάγνωση της ΔΕΠΥ στο DSM-5 στους ενήλικες απαιτεί πλέον την παρουσία τεσσάρων κριτηρίων από την ομάδα της διάσπασης προσοχής και τεσσάρων από την ομάδα της υπερκινητικότητας/παρορμητικότητας (αντί για έξι που απαιτούνται στην παιδική ηλικία). Σημαντικότετος παράγοντας για την ορθή διάγνωση στους ενήλικες είναι η αναζήτηση στο ιστορικό του ασθενούς της διαχρονικής παρουσίας των δυσκολιών, με έναρξη πριν τα 12 έτη.

- Ο λόγος υποδιάγνωσης της ΔΕΠ-Υ είναι συχνά η συνύπαρξη συνοδών ψυχιατρικών καταστάσεων, οι οποίες στην κλινική πράξη μπορεί να αναγνωρισθούν ως η πρωτοπαθής και μοναδική οντότητα . Οι ενήλικες με ΔΕΠ-Υ συχνά εμφανίζουν χαμηλή αυτοεκτίμηση, κακή διάθεση και ευερεθιστότητα με αποτέλεσμα να λαμβάνουν λανθασμένη διάγνωση (δυσθυμία, κυκλοθυμία , διπολική δ/χη ή οριακή προσωπικότητα)
- Οι εναλλαγές της διάθεσης στη διάρκεια της ημέρας είναι κοινό σύμπτωμα για τους ενήλικες με ΔΕΠΥ, με αποτέλεσμα να εμφανίζουν μια μη ελεγχόμενη - πλην όμως φυσιολογική - διακύμανση της διάθεσης.
- Οι ενήλικες με ΔΕΠ-Υ που δεν έχουν αντιμετωπισθεί θεραπευτικά, παρουσιάζουν ακαδημαϊκή αποτυχία, προβληματικές εργασιακές επιδόσεις, αυξημένο κίνδυνο χρήσης ουσιών, συχνά ατυχήματα και λιγότερες κοινωνικές σχέσεις και φίλους.

Η ΕΙΚΟΝΑ ΤΟΥ ΣΥΝΔΡΟΜΟΥ ΔΕΠΥ ΣΤΗΝ ΕΝΗΛΙΚΗ ΖΩΗ
ΜΠΕΚΑ ΑΝ., ΣΕΜΚΟΥ ΑΝΤ., ΤΖΙΛΑ ΕΥΘ.

Θεραπευτική αντιμετώπιση

Η πολύ –επίπεδη θεραπεία της ΔΕΠΥ θα μπορούσε να βελτιώσει την καθημερινότητα των ατόμων, απόρροια των πυρηνικών συμπτωμάτων της δ/χης αλλά και των συνοδών νοσημάτων. Η πολύ –επίπεδη θεραπευτική προσέγγιση περιλαμβάνει: (α) Ψυχοεκπαίδευση για τη ΔΕΠΥ και τις συνοδούς διαταραχές (β) Φαρμακοθεραπεία για τη ΔΕΠΥ και τις συνοδούς διαταραχές (γ) Coaching (δ) Ατομική και ομαδική γνωσιακή ψυχοθεραπεία, (δ) Οικογενειακή θεραπεία

Συμπεράσματα

Η ΔΕΠ-Υ στην ενήλικη ζωή αντιπροσωπεύει μια διά βίου κατάσταση που έχει την αρχή της στην παιδική ηλικία. Μπορεί να παραμένει με ποικίλες εκφράσεις, ανάλογα με τη μορφή με την οποία αρχικά εμφανίσθηκε (απρόσεκτος, υπερκινητικός ή μικτός τύπος) και *χρήζει συστηματικής αντιμετώπισης.*

Η ΕΙΚΟΝΑ ΤΟΥ ΣΥΝΔΡΟΜΟΥ ΔΕΠΥ ΣΤΗΝ ΕΝΗΛΙΚΗ ΖΩΗ
ΜΠΕΚΑ ΑΝ., ΣΕΜΚΟΥ ΑΝΤ., ΤΖΙΛΑ ΕΥΘ.

10

**Πανελλήνιο Διεπιστημονικό Συνέδριο
για τη Διαταραχή Ελλειμματικής
Προσοχής - Υπερκινητικότητας
Από το Παιδί στον Ενήλικα**

9-11 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2015 • HOTEL TITANIA

www.depycongress2015.com

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΜΕΛΕΤΗΣ ΔΕΠΥ**

adhd.gr / info@adhd.gr

HELLENIC SOCIETY FOR THE STUDY OF ADHD

ΙΑΤΡΕΙΟ ΔΕΠ-Υ Γ.Ν. «Γ. ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ» ΔΕΚΑ ΧΡΟΝΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ

1. Μπέκα Α.
2. Σέμκου Α.
3. Τουρλακόπουλος Α.
4. Τζίλα Ε.
5. Μήτσαλα Α.
6. Παπαλαζάρου Α

7.

Ιατροπαιδαγωγικό Κέντρο, Γ. Ν. «Γ. Παπανικολάου»
Θεσσαλονίκη

ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΚΟΠΟΣ

Στην ανακοίνωση αυτή παρουσιάζεται συνοπτικά το προφίλ του εξειδικευμένου εξωτερικού ιατρού για παιδιά και εφήβους που εμφανίζουν συμπτώματα υπερκινητικότητας-παρορμητικότητας και διάσπασης προσοχής, στην δεκαετή περίοδο λειτουργίας 2005-2015.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

- Στα πλαίσια του πρωτοκόλλου του Ιατρείου ΔΕΠ-Υ εξετάστηκαν συνολικά 357 περιπτώσεις και πραγματοποιήθηκαν 2335 συνεδρίες.
- Οι περιπτώσεις που έλαβαν διάγνωση ΔΕΠ-Υ αποτελούν το 4% του συνόλου των νέων περιπτώσεων που εξετάστηκαν στο Ιατροπαιδαγωγικό Κέντρο στα 10 χρόνια λειτουργίας.
- Ο μέσος όρος ηλικίας των παιδιών αυτών ήταν τα 9 έτη, με μέσο χρόνο παρακολούθησης τους στο Ιατρείο τα 4 έτη.
- Αναλογία φύλου: 2:1 (αγόρια:κορίτσια)

Πρωτόκολλο Διεπιστημονικής Διαγνωστικής Αξιολόγησης

Διαγνωστική διερεύνηση του αρχικού αιτήματος από την διεπιστημονική ομάδα: λήψη παιδοψυχιατρικού ιστορικού, ψυχομετρικός ή/και προβλητικός ψυχολογικός έλεγχος, ειδική παιδαγωγική εκτίμηση, εργοθεραπευτική, ή/και λογοθεραπευτική εξέταση (κατά περίπτωση), τηλεφωνική επικοινωνία με το σχολείο, συμπλήρωση και αξιολόγηση ερωτηματολογίων Achenbach, SDQ & DuPaul (γονείς και δάσκαλος), παιδοψυχιατρική εκτίμηση.

Αξιολόγηση των παραπάνω πληροφοριών στο Ιατρείο ΔΕΠ-Υ σε συνδυασμό με εστιασμένη διαγνωστική συνέντευξη με τους γονείς για τον αποκλεισμό ή την επιβεβαίωση της ΔΕΠ-Υ και της πιθανής συννοσηρότητας και σχεδιασμός της κατάλληλης θεραπευτικής παρέμβασης

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Θεραπευτικός Σχεδιασμός

- **A. Εργασία με την οικογένεια.** 1. Πλήρης, αναλυτική ενημέρωση των γονέων για την διάγνωση, τη φύση και τις ιδιαιτερότητες της ΔΕΠ-Υ. για τη φυσική πορεία της διαταραχής και το εύρος των θεραπευτικών επιλογών. 2. Συμβουλευτική εργασία μαζί τους σχετικά με την διαχείριση των συμπτωμάτων ΔΕΠ-Υ στο σπίτι, τον τρόπο διαβάσματος του παιδιού με ΔΕΠ-Υ, τις θεραπευτικές παρεμβάσεις. 3. Ομάδες γονέων παιδιών με ΔΕΠ-Υ.
- **B. Εργασία με το παιδί.** Ενημέρωση του παιδιού ανάλογα με την ηλικία του για το τι είναι η ΔΕΠ-Υ και πως το επηρεάζει, για τη θεραπευτική βοήθεια που μπορεί να πάρει.
- **Γ. Συνεργασία με το σχολείο.** Το σχολείο ενημερώνεται με γραπτή έκθεση για τα αποτελέσματα των διαγνωστικών αξιολογήσεων, τις δυνατότητες και δυσκολίες του παιδιού και τους προτεινόμενους τρόπους παρέμβασης στην σχολική τάξη.
- **Δ. Συνεργασία με φορείς ψυχικής υγείας και εκπαίδευσης και με επαγγελματίες ψυχ. υγείας.** Σε περίπτωση παραπομπής για θεραπευτικές παρεμβάσεις σε εξωτερικό φορέα συντάσσεται αναλυτικό ενημερωτικό σημείωμα για τον θεραπευτή που θα αναλάβει το παιδί, ενώ από τον τελευταίο ζητείται γραπτή έκθεση προόδου της θεραπείας, πριν από κάθε προγραμματισμένη επανεκτίμηση του παιδιού στο Ιατρείο ΔΕΠ-Υ.
- **Ε. Συνεργασία με επαγγελματίες υγείας.** Τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ που λαμβάνουν φαρμακευτική αγωγή, πέραν του αρχικού κλινικού και εργαστηριακού ελέγχου, παρακολουθούνται σε τακτική βάση, σε συνεργασία με τον παιδίατρο κλπ ανάλογα με τυχόν παρουσία συνοδών ιατρικών νόσων.
- **ΣΤ. Εκπαιδευτικές δραστηριότητες** με φορείς όπως σχολεία, συμβουλευτικές υπηρεσίες δήμων, υπηρεσίες πρόληψης/ πρωτοβάθμιας φροντίδας ψυχικής υγείας.
- **Ζ. Προγραμματισμένες επανεκτιμήσεις** όλων των περιπτώσεων που παίρνουν τη διάγνωση ΔΕΠ-Υ ανά 3,6,9 ή 12 μήνες, ανάλογα με τις ανάγκες και την πορεία της θεραπείας

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Θεραπευτικός Σχεδιασμός (συνέχεια)

Η λειτουργία του Ιατρείου στα πλαίσια του Ι.Π.Δ.Κ δίνει τη δυνατότητα ολοκληρωμένης διεπιστημονικής προσέγγισης, τόσο κατά την διαγνωστική φάση όσο και στο σχεδιασμό της θεραπευτικής παρέμβασης. Ωστόσο, το γεγονός ότι το ιατρείο δεν έχει δικό του επιστημονικό προσωπικό και λειτουργεί σε καθορισμένο εβδομαδιαίο χρόνο ως μέρος των δραστηριοτήτων του Ιατροπαιδαγωγικού λειτουργεί περιοριστικά στον αριθμό των περιπτώσεων που μπορεί να εξυπηρετήσει κυρίως σε θεραπευτικό επίπεδο.

- **Ο ρόλος της διασύνδεσης με το σχολείο.** Η επικοινωνία και ανταλλαγή πληροφοριών με το σχολικό πλαίσιο σε σταθερή βάση τόσο κατά την περίοδο της διάγνωσης όσο και μετά κατά την πρόοδο των θεραπευτικών παρεμβάσεων κρίνεται απόλυτα απαραίτητη και βοηθητική για όλα τα εμπλεκόμενα μέρη (παιδί, οικογένεια, εκπαιδευτικό της τάξης, θεραπευτή του παιδιού, ιατρείο ΔΕΠ-Υ).
- **Η ανάγκη συνεργασίας με τις λοιπές υπηρεσίες ψυχικής υγείας .** Η σταθερή συνεργασία με λοιπές υπηρεσίες π.χ. συμβουλευτικές υπηρεσίες δήμων, υπηρεσίες πρόληψης/ πρωτοβάθμιας φροντίδας ψυχικής υγείας, ΚΕΔΔΥ κλπ, συμβάλλει στην ανταλλαγή πληροφοριών για τον τρόπο λειτουργίας των επιμέρους υπηρεσιών, και επομένως την καλύτερη διαχείριση των αιτημάτων των οικογενειών, καθώς και των παραπομπών για θεραπεία ή άλλη αντιμετώπιση. Η δυσκολία της συνεργασίας αυτής θα μπορούσε να εντοπισθεί στην ανάγκη συνεχούς ανανέωσης των πληροφοριών για τις αλλαγές στη στελέχωση ή και τις διαχειριστικές πρακτικές, που επέρχονται συχνά στις διάφορες υπηρεσίες, όπως και την ανάγκη συχνών ανταλλαγών επισκέψεων και τεχνογνωσία.

10

**Πανελλήνιο Διεπιστημονικό Συνέδριο
για τη Διαταραχή Ελλειμματικής
Προσοχής - Υπερκινητικότητας
Από το Παιδί στον Ενήλικα**

9-11 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2015 • HOTEL TITANIA

www.depycongress2015.com

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΜΕΛΕΤΗΣ ΔΕΠΥ**

adhd.gr / info@adhd.gr

HELLENIC SOCIETY FOR THE STUDY OF ADHD

**ΠΑΡΕΜΒΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΠΡΩΤΟΓΕΝΟΥΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ
ΜΕΛΕΤΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ 18ΩΡΗΣ ΚΑΙ 5ΩΡΗΣ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΣΤΗ ΔΕΠΥ.**

ΙΩΑΝΝΑ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ, ΠΑΙΔΟΨΥΧΙΑΤΡΟΣ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΚΟΡΚΟΛΙΑΚΟΥ, ΨΥΧΟΛΟΓΟΣ

ΕΥΔΟΚΙΑ ΠΑΣΑΛΑΡΗ, ΨΥΧΟΛΟΓΟΣ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΔΟΥΖΕΝΗΣ, ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

Β΄ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΚΛΙΝΙΚΗ Π.Γ.Ν. ΑΤΤΙΚΟΝ

ΑΘΗΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ-ΣΚΟΠΟΣ

- Οι μελέτες που έχουν διερευνήσει τις αντιλήψεις και τις γνώσεις των εκπαιδευτικών για τη ΔΕΠΥ στην Ελλάδα έχουν επισημάνει την ανάγκη για επιμόρφωση των δασκάλων σε θέματα που αφορούν τη διαταραχή και τις δυσκολίες που απορρέουν από αυτήν, προκειμένου να κατανοήσουν καλύτερα τις ανάγκες ενός μαθητή με ΔΕΠΥ και να αποκτήσουν επιδεξιότητα στη διαχείριση αυτών.

- **Σκοπός** της παρούσας πιλοτικής μελέτης ήταν:

- η κατάρτιση και αξιολόγηση εκπαιδευτικού σεμιναρίου για δασκάλους σχετικά με τη ΔΕΠΥ, και

- η συγκριτική διερεύνηση της αποτελεσματικότητας σύντομου (5ωρου) έναντι διήμερου (18 ωρών) σεμιναρίου στη βελτίωση της γνώσης των δασκάλων για τη ΔΕΠΥ.

- **ΠΑΡΕΜΒΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΠΡΩΤΟΓΕΝΟΥΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ 18ΩΡΗΣ ΚΑΙ 5ΩΡΗΣ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΣΤΗ ΔΕΠΥ.**

ΙΩΑΝΝΑ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ, ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΚΟΡΚΟΛΙΑΚΟΥ, ΕΥΔΟΚΙΑ ΠΑΣΑΛΑΡΗ, ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΔΟΥΖΕΝΗΣ.

ΥΛΙΚΟ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΣ

Συνολικά 144 εκπαιδευτικοί που συμμετείχαν στο πρόγραμμα:

Ομάδα 1 (N=68)	Ομάδα 2 (N=76)
Παρακολούθησε σεμινάριο μισής μέρας (5 ωρών)	παρακολούθησε διήμερο σεμινάριο (18 ωρών)

Για την αξιολόγηση του προγράμματος κατασκευάστηκε, βάσει της υπάρχουσας βιβλιογραφίας, Ερωτηματολόγιο Γνώσης σχετικά με τη ΔΕΠΥ (ADHD-KQ), το οποίο καλύπτει τέσσερεις τομείς (κλινική εικόνα, αίτια, γνωστικά ελλείμματα, παρεμβάσεις) και χορηγήθηκε πριν και μετά τη λήξη του εκπαιδευτικού σεμιναρίου.

**ΠΑΡΕΜΒΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΠΡΩΤΟΓΕΝΟΥΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ 18ΩΡΗΣ ΚΑΙ 5ΩΡΗΣ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΣΤΗ ΔΕΠΥ.
ΙΩΑΝΝΑ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ, ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΚΟΡΚΟΛΙΑΚΟΥ, ΕΥΔΟΚΙΑ ΠΑΣΣΑΛΑΡΗ, ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΔΟΥΖΕΝΗΣ.**

ΥΛΙΚΟ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΣ

Η θεματολογία των σεμιναρίων περιελάβανε:

- ➡ βασικές γνώσεις για τη φύση, τα αίτια και τη φυσική πορεία της ΔΕΠΥ,
- ➡ γνωστικά ελλείμματα της διαταραχής και τον αντίκτυπό τους στη μάθηση και στη συμπεριφορά,
- ➡ εφαρμογή διδακτικών προσεγγίσεων σε μαθητές με ΔΕΠΥ,
- ➡ οφέλη και περιορισμούς των διαθέσιμων θεραπευτικών παρεμβάσεων και της φαρμακευτικής αγωγής,
- ➡ κλίμακες ανίχνευσης ΔΕΠΥ για εκπαιδευτικούς για αξιολόγηση και παραπομπή των παιδιών σε υπηρεσίες ψυχικής υγείας.

- **ΠΑΡΕΜΒΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΠΡΩΤΟΓΕΝΟΥΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ 18ΩΡΗΣ ΚΑΙ 5ΩΡΗΣ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΣΤΗ ΔΕΠΥ. ΙΩΑΝΝΑ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ, ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΚΟΡΚΟΛΙΑΚΟΥ, ΕΥΔΟΚΙΑ ΠΑΣΑΛΑΡΗ, ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΔΟΥΖΕΝΗΣ.**

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

- Πριν την έναρξη του σεμιναρίου: > από 80% των εκπαιδευτικών διέθετε καλή γνώση των βασικών συμπτωμάτων της ΔΕΠΥ. Σχετικά με τους άλλους τομείς που εξέταζε το ADHD-KQ, η πληροφόρηση των εκπαιδευτικών ήταν ελλιπής.
- Από τη δοκιμασία paired samples t test διαπιστώθηκε ότι, μετά τη λήξη του σεμιναρίου, οι δύο ομάδες εμφάνισαν σε όλες τις υποκλίμακες του ADHD-KQ στατιστικά σημαντικά υψηλότερη βαθμολογία ($p < 0.001$).
- Η one-way MANOVA έδειξε μεγαλύτερη αύξηση της μεταβολής της βαθμολογίας των υποκλιμάκων που καλύπτουν την κλινική εικόνα της ΔΕΠΥ στην ομάδα που συμμετείχε στο διήμερο σεμινάριο [$F(1,141) = 10.46, p < 0.01$].

• ΠΑΡΕΜΒΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΠΡΩΤΟΓΕΝΟΥΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ 18ΩΡΗΣ ΚΑΙ 5ΩΡΗΣ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΣΤΗ ΔΕΠΥ.

ΙΩΑΝΝΑ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ, ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΚΟΡΚΟΛΙΑΚΟΥ, ΕΥΔΟΚΙΑ ΠΑΣΑΛΑΡΗ, ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΔΟΥΖΕΝΗΣ.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η επιβεβαίωση των αποτελεσμάτων της παρούσας πιλοτικής εφαρμογής του εκπαιδευτικού προγράμματος για τη ΔΕΠΥ σε μεγαλύτερα δείγματα εκπαιδευτικών θα επέτρεπε την ενσωμάτωσή του κατά τη διάρκεια των προπτυχιακών σπουδών (διήμερο σεμινάριο), αλλά και στα προγράμματα συνεχιζόμενης κατάρτισης των εν ενεργεία εκπαιδευτικών (5ωρο σεμινάριο).

ΠΑΡΕΜΒΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΠΡΩΤΟΓΕΝΟΥΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ 18ΩΡΗΣ ΚΑΙ 5ΩΡΗΣ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΣΤΗ ΔΕΠΥ.

ΙΩΑΝΝΑ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ, ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΚΟΡΚΟΛΙΑΚΟΥ, ΕΥΔΟΚΙΑ ΠΑΣΑΛΑΡΗ, ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΔΟΥΖΕΝΗΣ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Denov, M.S. (2004). The long-term effects of child sexual abuse by female perpetrators: a qualitative study of male and female victims. *Journal of Interpersonal Violence*, 19(10):1137-56.
- Deering, R. & Mellor, D. (2011) An exploratory qualitative study of the self-reported impact of female-perpetrated childhood sexual abuse, *Journal of child sexual abuse*, 20 (1): 58-76.
- Deering, R. & Mellor, D.(2010). What is the prevalence of female-perpetrated child sexual abuse? A review of the literature, *American journal of forensic psychology*, 28 (3): 25-53.
- Kelly, R.J., Wood, J.J., Gonzales L.S., MacDonald, V. & Waterman, J. (2002). Effects of mother-son incest and positive perceptions of sexual abuse experiences on the psychosocial adjustment of clinic-referred men. *Child abuse and Neglect*, 26(4):425-41.
- Mellor, D. & Deering, R.(2010) Professional response and attitudes toward female-perpetrated child sexual abuse : a study of psychologists, probationary psychologists and child protection workers, *Psychology, crime and law*, 16 (5): 415-438.

ΠΑΡΕΜΒΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΠΡΩΤΟΓΕΝΟΥΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ 18ΩΡΗΣ ΚΑΙ 5ΩΡΗΣ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΣΤΗ ΔΕΠΥ. ΙΩΑΝΝΑ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ, ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΚΟΡΚΟΛΙΑΚΟΥ, ΕΥΔΟΚΙΑ ΠΑΣΑΛΑΡΗ, ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΔΟΥΖΕΝΗΣ.

10

**Πανελλήνιο Διεπιστημονικό Συνέδριο
για τη Διαταραχή Ελλειμματικής
Προσοχής - Υπερκινητικότητας
Από το Παιδί στον Ενήλικα**

9-11 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2015 • HOTEL TITANIA

www.depycongress2015.com

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΜΕΛΕΤΗΣ ΔΕΠΥ**

adhd.gr / info@adhd.gr

HELLENIC SOCIETY FOR THE STUDY OF ADHD

**Χάρισμα/Ταλέντο και....
Το Διπλά Εξαιρετικό (Twice Exceprional -
2e) Δίλημμα:**

**Υποστήριξη του Παιδιού με Χάρισμα/Ταλέντο και
Επιπρόσθετες Εκπαιδευτικές Ανάγκες (Διαταραχή
Ελλειμματικής Προσοχής και Υπερκινητικότητας – ΔΕΠΥ)**

**Μαίρη Δ. Στυλίδη
Εργοθεραπεύτρια, MA,MBA,DSc
Ειδικό Εκπαιδευτικό Προσωπικό Υ.ΠΑΙ. Ε. Θ.
Ειδικό Δημοτικό Σχολείο Τυφλών Καλλιθέας
marystilidi@yahoo.gr**

Τύποι Χαρισματικού - Ταλαντούχου Παιδιού

Χάρισμα – Ταλέντο σε παγκόσμιο επίπεδο, συχνά με εξαιρετική δημιουργικότητα.

Χάρισμα – Ταλέντο σε έναν ή περισσότερους εξειδικευμένους τομείς, με ή χωρίς δημιουργικότητα.

Ιδιοφυΐα (IQ ίσο ή <130)

**Διπλή Εξαιρετικότητα (Twice Exceptionality – 2e) με
Επιπρόσθετη Εκπαιδευτική Ανάγκη**

Αναγνώριση των χαρακτηριστικών της χαρισματικότητας ή και του ταλέντου, αλλά και ταυτόχρονη διάγνωση μαθησιακών, σωματικών, αισθητηριακών, κοινωνικών/συναισθηματικών ή συμπεριφορικών ελλειμμάτων, καθώς και των χαρακτηριστικών του Συνδρόμου Asperger.

ΧΑΡΙΣΜΑ/ΤΑΛΕΝΤΟ ΚΑΙ....

ΤΟ ΔΙΠΛΑ ΕΞΑΙΡΕΤΙΚΟ (TWICE EXCEPTIONAL - 2E) ΔΙΛΗΜΜΑ:

Μ. ΣΤΥΛΙΔΗ

Χαρισματικές και Ταλαντούχες Παρεμβάσεις Εκπαιδευτικών:

Αναγνώριση και διευκόλυνση της υψηλής ικανότητας και των δυνατοτήτων της και αποφυγή εστιασμού στις εκπαιδευτικές αδυναμίες που επιφέρει η ΔΕΠΥ.

- ✓ Χρήση διεπιστημονικού προγράμματος σπουδών για την εύρεση συνεκτικότητας μεταξύ των θεμάτων.
- ✓ Παροχή ευκαιριών για έρευνα και αμφισβήτηση του περιεχομένου του προγράμματος.
- ✓ Διερεύνηση τομέων με έντονο ενδιαφέρον στη διδασκαλία.
- ✓ Έμφαση στις δυνατότητες για σύνδεση του ενδιαφέροντος με τη βαθιά γνώση και κατανόηση των εννοιών.
- ✓ Προσφορά εναλλακτικών τρόπων απόδειξης της κατανόηση - αυτό είναι ζωτικής σημασίας για αυτόν τον πληθυσμό.
- ✓ Ανάλογα με την περίπτωση, παροχή προχωρημένης εκπαίδευσης (αναλυτικό πρόγραμμα συμπίεσης, διαφοροποίηση, επιτάχυνση).
- ✓ Εξερεύνηση των πολλαπλών αναγκών των μαθητών (εξωσχολικές δραστηριότητες, λέσχες με προγράμματα τέχνης, mentoring, ηλεκτρονική μάθηση, ανεξάρτητες μελέτες βάσει ενδιαφέροντος).
- ✓ Αποφυγή χρήσης της προχωρημένης εκπαίδευσης ως κίνητρο για την αντιμετώπιση των προβληματικών συμπεριφορών ή ακαδημαϊκών αδυναμιών.
- ✓ Συμμετοχή σε προγράμματα εμπλουτισμού και βιωματικών εμπειριών.

ΧΑΡΙΣΜΑ/ΤΑΛΕΝΤΟ ΚΑΙ...

ΤΟ ΔΙΠΛΑ ΕΞΑΙΡΕΤΙΚΟ (TWICE EXCEPTIONAL - 2Ε) ΔΙΔΗΜΜΑ:

Μ. ΣΤΥΛΙΔΗ

Χαρισματικές και Ταλαντούχες Παρεμβάσεις Εκπαιδευτικών:

Αναγνώριση της εκδήλωσης των ανασταλτικών παραγόντων της ΔΕΠΥ στη διαδικασία της μάθησης.

- ✓ Χρήση γραφικών διοργανωτών για να βλέπουν οι μαθητές τη μεγάλη εικόνα.
- ✓ Εφαρμογή τεχνικών διαφοροποιημένης διδασκαλίας (περιεχόμενο, διαδικασία και προϊόν / εκτίμηση).
- ✓ Παροχή άμεσης διδασκαλίας δεξιοτήτων που επηρεάζονται από την αναπηρία (προφορική και γραπτή έκφραση, οργάνωση).
- ✓ Χρήση υποστηρικτικής τεχνολογίας όπου απαιτείται (φωνητική ανάγνωση από τον υπολογιστή).
- ✓ Τροποποιήσεις που επιτρέπουν την επιτυχία (πληκτρολόγηση, ορθογραφικός έλεγχος).
- ✓ Παροχή αναγκαίων διευκολύνσεων (εκτεταμένη διάρκεια των τεστ / εργασιών, ήσυχο και μη διασπαστικό περιβάλλον).
- ✓ Παροχή άμεσης διδασκαλίας δεξιοτήτων μελέτης και στρατηγικών μάθησης.
- ✓ Προώθηση της αυτοδιάθεσης για την ανάπτυξη των γνώσεων, των δεξιοτήτων και των πεπαιθώσεων αναγκαίων για την αύξηση της αυτογνωσίας και αυτονομίας (αυτο-υπεράσπιση, καθορισμός στόχων).

ΧΑΡΙΣΜΑ/ΤΑΛΕΝΤΟ ΚΑΙ....

ΤΟ ΔΙΠΛΑ ΕΞΑΙΡΕΤΙΚΟ (TWICE EXCEPTIONAL - 2Ε) ΔΙΔΗΜΜΑ:

Μ. ΣΤΥΛΙΔΗ

Χαρισματικές και Ταλαντούχες Παρεμβάσεις Εκπαιδευτικών:

Απαίτηση για εποικοδομητική εργασία με την ανάπτυξη ενός υποστηρικτικού εκπαιδευτικού σχεδιασμού ανοικτού τύπου για τροποποίηση της μαθησιακής επεξεργασίας.

Γραφή, Οργάνωση, Ανάγνωση, Μαθηματικοί Υπολογισμοί, Στρατηγικές Διενέργειας Εξετάσεων

Αντιμέτωπιση των Κοινωνικών/Συναισθηματικών Θεμάτων

- ✓ Παροχή συναισθηματικά ασφαλούς περιβάλλοντος μάθησης.
- ✓ Παροχή ευκαιριών για ανάπτυξη υγιούς αυτο-αντίληψης.
- ✓ Αναγνώριση της συναισθηματικής ευαισθησίας.
- ✓ Παροχή ευκαιριών για αλληλεπίδραση με διπλά εξαιρετικούς συνομηλίκους
- ✓ Όραμα για ένα θετικό προσωπικό μέλλον

ΧΑΡΙΣΜΑ/ΤΑΛΕΝΤΟ ΚΑΙ....

ΤΟ ΔΙΠΛΑ ΕΞΑΙΡΕΤΙΚΟ (TWICE EXCEPTIONAL - 2Ε) ΔΙΔΗΜΜΑ:

Μ. ΣΤΥΛΙΔΗ

Χαρισματικές και Ταλαντούχες Παρεμβάσεις Εκπαιδευτικών: Αντιμετώπιση των Συμπεριφορικών Θεμάτων.

- ✓ Εναρμόνιση με τη λειτουργία ή το σκοπό της συμπεριφοράς
- ✓ Δημιουργία ενιαίου περιβάλλοντος με τα όρια και τις προσδοκίες
- ✓ Διδασκαλία δεξιοτήτων αυτορρύθμισης
- ✓ Διδασκαλία κατάλληλων συμπεριφορών για να αντικαταστήσουν την ανάρμοστη συμπεριφορά (σήκωμα του χεριού για να κερδίσει ο μαθητής την προσοχή του δασκάλου αντί να φωνάζει μέσα στην τάξη)
- ✓ Παροχή θετικών στηριγμάτων συμπεριφοράς που δεν επικεντρώνονται σε αρνητικές συνέπειες.

Σας ευχαριστώ για την προσοχή σας!

ΧΑΡΙΣΜΑ/ΤΑΛΕΝΤΟ ΚΑΙ...
ΤΟ ΔΙΠΛΑ ΕΞΑΙΡΕΤΙΚΟ (TWICE EXCEPTIONAL - 2Ε) ΔΙΔΗΜΜΑ:
Μ. ΣΤΥΛΙΔΗ

10

**Πανελλήνιο Διεπιστημονικό Συνέδριο
για τη Διαταραχή Ελλειμματικής
Προσοχής - Υπερκινητικότητας
Από το Παιδί στον Ενήλικα**

9-11 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2015 • HOTEL TITANIA

www.depycongress2015.com

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΜΕΛΕΤΗΣ ΔΕΠΥ**

adhd.gr / info@adhd.gr

HELLENIC SOCIETY FOR THE STUDY OF ADHD

**ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΩΝ
ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ ΣΕ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΔΕΠ-Υ**

ΣΚΑΡΛΑΤΟΣ ΓΙΩΡΓΟΣ
ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΚΟΠΟΣ

- ΟΡΙΣΜΟΣ ΔΕΠ-Υ
- ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΥΡΗΝΙΚΩΝ ΣΥΜΠΤΩΜΑΤΩΝ
- ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΡΟΛΟΥ ΤΟΥ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ, ΟΤΑΝ ΣΤΗΝ ΤΑΞΗ ΥΠΑΡΧΕΙ ΠΑΙΔΙ ΜΕ ΔΕΠ-Υ
- ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ-ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ ΣΤΟ ΑΤΟΜΟ ΜΕ ΔΕΠΥ ΤΗΝ ΩΡΑ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

- Η ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΕΠΗΡΕΑΖΕΙ ΤΗΝ ΣΧΟΛΙΚΕΣ ΕΠΙΔΟΣΕΙΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΤΗΤΑ
- Η ΝΟΗΜΟΣΥΝΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΕΙΝΑΙ ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΚΗ
- Η ΔΕΠ-Υ ΣΥΧΝΑ ΣΥΓΧΕΕΤΑΙ ΜΕ ΤΗ ΖΩΗΡΟΤΗΤΑ
- ΕΚΔΗΛΩΝΕΤΑΙ ΩΣ ΑΔΥΝΑΜΙΑ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗΣ ΚΑΙ ΠΑΡΟΡΜΗΤΙΚΟΤΗΤΑ
- ΕΝΩ ΔΕΝ ΕΚΛΕΙΠΟΥΝ ΤΑ ΛΑΘΗ ΑΠΡΟΣΕΞΙΑΣ , Η ΥΠΕΡΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ ,ΤΟ ΠΕΙΣΜΑ ΚΑΙ Η ΧΑΜΗΛΗ ΑΥΤΟΕΚΤΙΜΗΣΗ

ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

- ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΜΕ ΔΕΠΥ ΔΕΝ ΑΠΟΤΕΛΟΥΝ ΟΜΟΙΟΓΕΝΗ ΟΜΑΔΑ
- Ο ΜΑΘΗΤΗΣ ΕΙΝΑΙ ΠΡΟΤΙΜΟΤΕΡΟ ΝΑ ΚΑΘΕΤΑΙ ΚΟΝΤΑ ΣΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ ΠΑΡΑ ΣΤΗΝ ΠΟΡΤΑ Η ΤΟ ΠΑΡΑΘΥΡΟ
- ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΗ Η ΥΙΟΘΕΤΗΣΗ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΑΝΤΑΜΟΙΒΗΣ (TOKEN ECONOMY SYSTEM)
- ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΟΙ ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΑΘΟΔΗΓΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΙΜΗΣΗΣ ΠΡΟΤΥΠΟΥ
- ΧΡΗΣΗ ΦΥΛΛΩΝ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

- Ο ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΟΦΕΙΛΕΙ ΝΑ ΔΩΣΕΙ ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΗΡΙΕΣ ΓΡΑΜΜΕΣ ΣΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ
- Η ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ Η ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΤΟΥΣ ΕΙΔΙΚΟΥΣ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ ΘΑ ΒΟΗΘΟΥΣΕ ΣΤΗΝ ΕΓΚΑΙΡΗ ΔΙΑΓΝΩΣΗ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΚΑΛΥΤΕΡΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ
- ΚΑΛΟ ΘΑ ΗΤΑΝ Ο ΜΑΘΗΤΗΣ ΝΑ ΚΑΝΕΙ ΛΙΓΟΤΕΡΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ,ΕΤΣΙ ΘΑ ΕΧΕΙ ΚΑΛΥΤΕΡΗ ΑΠΟΔΟΣΗ ΚΑΙ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ
- ΑΝΑΓΚΑΙΟ ΕΙΝΑΙ Ο ΜΑΘΗΤΗΣ ΝΑ ΚΑΝΕΙ ΜΙΚΡΑ ΔΙΑΛΛΕΙΜΑΤΑ,ΟΤΑΝ ΚΟΥΡΑΖΕΤΑΙ

10

**Πανελλήνιο Διεπιστημονικό Συνέδριο
για τη Διαταραχή Ελλειμματικής
Προσοχής - Υπερκινητικότητας
Από το Παιδί στον Ενήλικα**

9-11 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2015 • HOTEL TITANIA

www.depycongress2015.com

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΜΕΛΕΤΗΣ ΔΕΠΥ**

adhd.gr / info@adhd.gr

HELLENIC SOCIETY FOR THE STUDY OF ADHD

ΔΕΠΥ και Σχολικός Εκφοβισμός **Εκπαιδευτική Παρέμβαση**

Αρετάκη Χριστίνα
Φιλολόγος Ειδικής Αγωγής

Ορισμός της σχολικής βίας

- Η σχολική βία αναφέρεται στην επιβολή της βούλησης ενός μέρους της εκπαιδευτικής διαδικασίας σε κάποιο άλλο και την πρόκληση ζημιάς ή βλάβης. Περιλαμβάνει και εγκληματικές ενέργειες σε ορισμένα κράτη, όπως για παράδειγμα στην Αμερική αλλά και σε κάποια στην Ευρώπη. Διεθνώς ονομάζεται "bullying".

Προϋποθέσεις

ΝΑΙ

- Η επανάληψη της επιβολής αυτής με σταθερή συχνότητα
- Η μεθόδευσή της προς τους αδύναμους μαθητές

ΟΧΙ

- Όταν δύο άτομα ίσης δύναμης (σωματικής ή ψυχικής) απλά φιλονικούν ή εμπλέκονται σε συνεχή διαμάχη.

Είδη σχολικού εκφοβισμού

- 1.Σωματικός: Σπρωξίματα, κλωτσιές και γροθιές. Πιο συχνό είδος.
- 2.Λεκτικός: Κοροϊδία, περιπαικτικές εκφράσεις, χειρονομίες, ταπείνωση και ύβρεις κατά της εθνικότητας, της φυλής ή της ιδιαιτερότητας κάποιου.
- 3.Εκφοβισμός με κρυμμένη επιθετικότητα: Συναισθηματική κακομεταχείριση, διάδοση φημών, αποκλεισμό από κοινωνικές δραστηριότητες, κρύψιμο βιβλίων ή καταστροφή αντικειμένων κ.α.
- 4.Σεξουαλικός: Χειρονομίες, απρεπείς κινήσεις και εξαναγκασμός για σεξουαλική επαφή.
- 5.Cyber bullying: Νέα μορφή εκφοβισμού. Λαμβάνει χώρα ανώνυμα κατά κόρον, μέσω ηλεκτρονικών συσκευών, ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, κινητών τηλεφώνων κλπ. Περιλαμβάνει απειλές, κοροϊδίες, σεξουαλική παρενόχληση και δημοσιοποίηση των προσωπικών στοιχείων των θυμάτων στο διαδίκτυο.

Εκπαιδευτική Παρέμβαση

- Ο σχολικός εκφοβισμός δύναται να εξαλειφθεί, εάν αναλάβει δράση το πρόσωπο το οποίο τον παρατηρεί εξ αρχής, που δεν είναι άλλο πέρα από τον εκπαιδευτικό!

Επιμορφωτικές συναντήσεις εκπαιδευτικών για τα ακόλουθα θέματα

1. Συνειδητοποίηση της σημαντικότητας του ρόλου τους όσον αφορά τη συμπεριφορά των παιδιών
 2. Ανάγκες και ευαισθησίες κρύβονται πίσω από το σκληρό προσωπείο του θύτη
 3. Ορισμός ενός εκπαιδευτικού υπεύθυνου για θέματα βίας στη σχολική μονάδα
 4. Δημιουργία ενός σχολείου για όλους, που θα προσαρμόζεται στις ανάγκες των μαθητών
 5. Συναντήσεις με γονείς με σκοπό να εκπαιδευτούν στο να αναγνωρίζουν αν ένα παιδί δέχεται ή ασκεί βία
- Διεξοδική ενημέρωση των μαθητών πάνω σε θέματα βίας και εκμάθηση τρόπων αντιμετώπισής της, ώστε να μην την υπομένουν στωικά.
7. Πρόγραμμα φιλιαναγνωσίας με βιβλία που αποσκοπούν στην αποδοχή της διαφορετικότητας των άλλων, αλλά και στην ευαισθητοποίηση πάνω σε θέματα βίας.

Επιμορφωτικές συναντήσεις εκπαιδευτικών για τα ακόλουθα θέματα

8. Ενίσχυση της θετικής συμπεριφοράς και αποδυνάμωση της αρνητικής αντίστοιχα.
9. Παραπομπή σε ειδικούς επιστήμονες, εάν κριθεί αναγκαίο.
10. Οργάνωση ομαδικών δραστηριοτήτων και εργασιών, με σκοπό την ενίσχυση της συνεργατικότητας.
11. Παρατήρηση των μαθητών στο προαύλιο, στους διαδρόμους και στις τουαλέτες.
12. Είσοδος κι έξοδος από την τάξη με το χτύπημα του κουδουνιού και τη συνοδεία του εκπαιδευτικού.
13. Οργάνωση καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων με ανάλογα θέματα και συμμετοχή ακόμα και των πιο περιθωριοποιημένων παιδιών.
14. Εκπαίδευση μαθητών – διαμεσολαβητών και δημιουργία ειδικών ομάδων για την προστασία των πιο ευάλωτων παιδιών.
15. Ενημέρωση γονέων σε κάθε περίπτωση.

Συμπεράσματα

Ο εκπαιδευτικός οποιασδήποτε βαθμίδος εκπαίδευσης οφείλει να έχει σαφή εικόνα των μαθητών σε όλους τους χώρους του σχολείου.

Πρέπει να προσέχει, όχι μόνο τους μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, αλλά όλους όσους δείχνουν σημάδια αδυναμίας για διαφορετικούς λόγους. Οφείλει να παρεμβαίνει και να ενημερώνει τους γονείς, μόλις αντιληφθεί ότι συμβαίνει περιστατικό σχολικού εκφοβισμού.

Μα πάνω απ' όλα, πρέπει να ασκεί το λειτούργημά του με αγάπη και να αγκαλιάζει όλους τους μαθητές, ανεξαρτήτως οποιασδήποτε ιδιαιτερότητας.

10

**Πανελλήνιο Διεπιστημονικό Συνέδριο
για τη Διαταραχή Ελλειμματικής
Προσοχής - Υπερκινητικότητας
Από το Παιδί στον Ενήλικα**

9-11 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2015 • HOTEL TITANIA

www.depycongress2015.com

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΜΕΛΕΤΗΣ ΔΕΠΥ**

adhd.gr / info@adhd.gr

HELLENIC SOCIETY FOR THE STUDY OF ADHD

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΛΟΓΟΥ, ΟΜΙΛΙΑΣ ΚΑΙ
ΜΑΘΗΣΗΣ
ΣΕ ΠΑΙΔΙΑ ΜΕ ΔΕΠΥ

Μπέλλα Σταυρούλα
MSc Λογοθεραπεύτρια

**Κέντρα Ειδικών Θεραπειών «Άρθρωσις»
Αθήνα**

ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΚΟΠΟΣ

- Τα παιδιά με ΔΕΠΥ είναι πιο πιθανό να έχουν δυσκολίες στην επεξεργασία της γλώσσας παρά μια απλή γλωσσική καθυστέρηση .
- Τα γλωσσικά προβλήματα γίνονται εμφανή μόνο καθώς το παιδί προχωρεί μέσω του συστήματος του σχολείου.
- Σκοπός της βιβλιογραφικής ανασκόπησης είναι η ανάλυση των επιπέδων της γλώσσας (άρθρωσης, έκφρασης, σύνταξης, σημασιολογίας, πραγματολογίας), οι μαθησιακές δυσκολίες, καθώς και η ακουστική επεξεργασία παιδιών με ΔΕΠΥ.

ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Σχετικές έρευνες έδειξαν ότι υπάρχει σε ποσοστό

- **6-35%** καθυστέρηση στην έναρξη της ομιλίας, σε παιδιά με ΔΕΠΥ
- **10-54%** των παιδιών αυτών αντιμετωπίζει δυσκολία στον προφορικό λόγο.
- **30-50%** μπορεί να μείνει στην ίδια τάξη, ενώ το **1/3** περίπου κινδυνεύει να μην τελειώσει το σχολείο.
- **20-40%** των μαθητών αυτών παρουσιάζει μαθησιακές δυσκολίες.
- **8-39%** διαγιγνώσκεται με δυσλεξία,
- **12-26%** διαγιγνώσκεται με δυσορθογραφία,
- **12-33%** διαγιγνώσκεται με δυσαριθμησία
- **60%** διαγιγνώσκεται με δυσγραφία.
- **50%** των μαθητών με ΔΕΠΥ δυσκολεύονται στην παραγωγή γραπτού λόγου.

ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

- **Άρθρωση:** Οι δυσκολίες στην άρθρωση είναι πολύ κοινές. Εμφανίζονται τουλάχιστον στο 10% των παιδιών μικρότερων των 8 ετών
- **Έκφραση:** Δυσκολεύονται να εκφράσουν αυτό που θέλουν να πουν, γιατί δε θυμούνται τις λέξεις που πρέπει να χρησιμοποιήσουν.
- **Σύνταξη:** Δυσκολία στην χρήση και την κατανόηση των δομικών στοιχείων της πρότασης.
- **Σημασιολογία:** Δυσκολία κατανόησης σε γραπτό και προφορικό λόγο, φτωχό λεξιλόγιο, δυσκολία στην εύρεση λέξεων και δυσκολία στην κατανόηση της ανάγνωσης.
- **Πραγματολογία:** Δυσκολία στην έκφραση συναισθημάτων , τη διατήρηση του θέματος της συζήτησης και του διαλόγου.
- **Ακουστική επεξεργασία:** Δυσκολία στην ακουστική προσοχή, μνήμη και διάκριση .

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

- ✓ Ελλείμματα στους τομείς της γλώσσας και την ακουστική επεξεργασία, σε παιδιά με ΔΕΠΥ, έχουν σαν αποτέλεσμα την εμφάνιση μαθησιακών δυσκολιών.
- ✓ Φαίνεται να υπάρχει βελτίωση στην ομιλία των παιδιών αυτών με το πέρασμα του χρόνου.
- ✓ Ακόμα και στα μεγαλύτερα παιδιά όμως, εμμένει μία δυσκολία στη ροή και στην ποιότητα της ομιλίας.

10

**Πανελλήνιο Διεπιστημονικό Συνέδριο
για τη Διαταραχή Ελλειμματικής
Προσοχής - Υπερκινητικότητας
Από το Παιδί στον Ενήλικα**

9-11 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2015 • HOTEL TITANIA

www.depycongress2015.com

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΜΕΛΕΤΗΣ ΔΕΠΥ**

adhd.gr / info@adhd.gr

HELLENIC SOCIETY FOR THE STUDY OF ADHD

ΔΕΠ-Υ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ

1.Βιργινία Τσάδαρη

Ειδική παιδαγωγός

2.Χριστίνα Ρίττερ

Ειδική παιδαγωγός

Εισαγωγή-Σκοπός

Στην παρούσα εργασία επιχειρείται η εννοιολογική αποσαφήνιση, ο ορισμός της ΔΕΠ-Υ (ADHD) και πραγματοποιείται συνοπτική αναφορά σε:

- *Στρατηγικές για την αντιμετώπιση της διασπασης της προσοχής*
- *Στρατηγικές αντιμετώπισης της υπερκινητικότητας*
- *Στρατηγικές για τη βελτίωση της ψυχολογίας των παιδιών*

Τι είναι ΔΕΠ-Υ...

...συστηματική συμπεριφορά του ατόμου η οποία ξεκινά κατά την παιδική ηλικία, και χαρακτηρίζεται από την ελλειμματική προσοχή, την απροσεξία και την υπερκινητικότητα.

Στρατηγικές για την αντιμετώπιση της διάσπασης προσοχής

- Σχεδιασμός νέων εκπαιδευτικών προγραμμάτων
- Ενδοταξικές- χωροταξικές παρεμβάσεις
- Περιορισμός αποπροσανατολιστικών ερεθισμάτων στο διάβασμα
- Χρήση ενδιαφέροντος διδακτικού υλικού
- Εξασφάλιση θετικού μαθησιακού περιβάλλοντος
- Πίστη στις ικανότητες του παιδιού για διόρθωση και επιτυχία
- Εξατομικευμένη εργασία και κατανοητές οδηγίες
- Απλουστευμένη γλώσσα και αργός ρυθμός
- Απουσία εξωλεκτικών σηματοδοτήσεων
- Παροχή εξωτερικών ενισχυτών μάθησης
- Πλήρης επεξήγηση σημαντικότερων πληροφοριών

Στρατηγικές για την αντιμετώπιση της υπερκινητικότητας

- Εμπλουτισμός διδασκαλίας με πολυαισθητηριακά ερεθίσματα
- Συχνές εναλλαγές που εντείνουν το ενδιαφέρον
- Επιδίωξη βλεμματικής επαφής πριν την εκκίνηση της κάθε δραστηριότητας
- Επιλεκτική σωματική επαφή με το παιδί, με στόχο την επαναφορά στα απαιτούμενα όρια (π.χ. άγγιγμα στην πλάτη)
- Κατευναστικά μουσικά ερεθίσματα (π.χ. μοντέλο Carl Orff)
- Θεραπευτικό παιχνίδι
- Χρήση συμφωνημένου συμβολαίου συμπεριφοράς
- Ανάθεση ειδικών καθηκόντων στο παιδί
- Χρήση ομαδοσυνεργατικής διδασκαλίας
- Φαρμακοθεραπεία

Στρατηγικές για τη βελτίωση της ψυχολογίας

- Ειδική παιδαγωγική αντιμετώπιση
- Έλλειψη συχνών παρατηρήσεων
- Καλλιέργεια συναισθηματικής νοημοσύνης
- Χρήση αυτοαξιολόγησης και στοχοθεσία

Συμπεράσματα

- Οι στρατηγικές παρέμβασης προυποθέτουν προσαρμοσμένη διδασκαλία.
- Η βελτίωση της ψυχολογίας των παιδιών απαιτεί συγκεκριμένη σχεσιοδυναμική στο σχολικό περιβάλλον.
- Κάθε υποστηρικτικό πλαίσιο προυποθέτει παιδαγωγική ποιότητας.

10

**Πανελλήνιο Διεπιστημονικό Συνέδριο
για τη Διαταραχή Ελλειμματικής
Προσοχής - Υπερκινητικότητας
Από το Παιδί στον Ενήλικα**

9-11 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2015 • HOTEL TITANIA

www.depycongress2015.com

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΜΕΛΕΤΗΣ ΔΕΠΥ**

adhd.gr / info@adhd.gr

HELLENIC SOCIETY FOR THE STUDY OF ADHD

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ ΣΤΗ ΔΕΠ-Υ

Μαρία Γκουγκούμη,
Ειδική Παιδαγωγός

Ιστολόγιο: grafwnimata.gr

ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΚΟΠΟΣ

- Η Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής – Υπερκινητικότητα είναι μία από τις πιο συνηθισμένες διαταραχές συμπεριφοράς της παιδικής ηλικίας.
- Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η παρουσίαση διδακτικών στρατηγικών παρέμβασης στη ΔΕΠ-Υ.
- Ο σκοπός αυτών των παρεμβάσεων είναι η παροχή κατάλληλης εκπαίδευσης στα παιδιά με ΔΕΠ-Υ, με το σχεδιασμό και την εφαρμογή ατομικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων στο πλαίσιο της γενικής εκπαίδευσης.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ

Οι στρατηγικές που συμβάλλουν στην επιτυχία των παιδιών με ΔΕΠ-Υ:

- Διαχείριση του χρόνου ολοκλήρωσης εργασίας (Task Duration)
- Άμεση καθοδήγηση
- Διαχείριση της κινητικότητας
- Ενεργητική συμμετοχή σε μαθησιακές δραστηριότητες
- Ελαχιστοποίηση των ελκυστικών διασπαστικών ερεθισμάτων
- Πρόβλεψη (Anticipation)
- Διαχείριση του τυχαίου (Contingency Management)- Ενθάρρυνση της κατάλληλης συμπεριφοράς
- Ισχυρή εξωτερική ενίσχυση (Powerful External Reinforcement)

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ

- Αλληλοδιδασκτική μέθοδος διδασκαλίας (Classwide Peer Tutoring)
- Σχεδιασμός διδασκαλίας (Scheduling)
- Χρήση καινοτομιών στην παρουσίαση του μαθήματος
- Υπενθυμητές κανόνων και οπτικά συνθήματα (Rule Reminders – Visual Cues)
- Ακουστικά συνθήματα (Auditory Cues)
- Αυτόνομος ρυθμός εργασίας (Pacing of Work)
- Διαχείριση εντολών – οδηγιών (Instructions)
- Συμβολικά συστήματα επιβράβευσης (Token Economy Systems)
- Προγράμματα Κόστους Αντίδρασης (Response – Cost Programs)
- Τεχνική απομάκρυνσης από το χώρο (Time – Out).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

- Ενώ τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ εμφανίζουν έναν πυρήνα κοινών συμπτωμάτων, αποτελούν μια ιδιαίτερα ετερογενή ομάδα.
- Δεν υπάρχει μία παρέμβαση (ή μία ποικιλία παρεμβάσεων) που βελτιώνουν τη λειτουργικότητα της τάξης.
- Η παρέμβαση πρέπει πρώτα να στοχεύσει στη συγκεκριμένη προβληματική συμπεριφορά. Έπειτα, πρέπει να επιλεγεί η κατάλληλη – επιθυμητή συμπεριφορά – στόχος. Είναι σημαντικό να ληφθούν και οι δύο συμπεριφορές υπόψη.
- Για να είναι αποτελεσματική η παρέμβαση πρέπει ο μαθητής με ΔΕΠ-Υ να βιώσει επιτυχία.
- Η παρέμβαση πρέπει να διδάξει στο μαθητή ότι η εκτέλεση της επιθυμητής συμπεριφοράς είναι αποτελεσματικότερος τρόπος για επιτύχει καλύτερη επίδοση.

10

**Πανελλήνιο Διεπιστημονικό Συνέδριο
για τη Διαταραχή Ελλειμματικής
Προσοχής - Υπερκινητικότητας
Από το Παιδί στον Ενήλικα**

9-11 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2015 • HOTEL TITANIA

www.depycongress2015.com

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΜΕΛΕΤΗΣ ΔΕΠΥ**

adhd.gr / info@adhd.gr

HELLENIC SOCIETY FOR THE STUDY OF ADHD

**ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΑΠΟ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥΣ ΚΑΙ ΓΟΝΕΙΣ ΣΕ
ΠΑΙΔΙΑ ΠΟΥ ΕΧΟΥΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΕΙ
ΜΕ ΔΕΠ-Υ**

1. ΜΑΜΜΟΥ ΑΝΙΛΑ, ΔΑΣΚΑΛΑ,
ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΣ, Medd, Msc student
2. ΜΑΜΜΟΥ ΣΟΦΙΑ, ΔΑΣΚΑΛΑ, Medd

ΑΘΗΝΑ 2015

ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΚΟΠΟΣ

- Η ΔΕΠΥ μπορεί να διαγνωστεί ανάλογα με τον βαθμό με τον οποίο το παιδί παρουσιάζει τα εξής χαρακτηριστικά: ελλειμματική προσοχή, υπερκινητικότητα και παρορμητικότητα.
- Σκοπός αποτελεί η παρουσίαση διδακτικών παρεμβάσεων από τους εκπαιδευτικούς στο σχολείο και από τους γονείς στο σπίτι.
- Παρεμβάσεις που θα συμβάλλουν να αντιμετωπιστεί η διαταραχή, να μειωθούν τα συμπτώματα και να βελτιωθεί το παιδί το οποίο έχει διαγνωστεί με Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής και Υπερκινητικότητας- Παρορμητικότητας.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΑΠΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥΣ

- Εξατομικευμένο πρόγραμμα
- Εργασίες με αργό ρυθμό, περισσότερος διαθέσιμος χρόνος
- Δυνατότητα επιλογής εργασιών
- Δεξιότητα Γραφής: χρωματισμός γραμμάτων από πάνω
- Χρήση Ηλεκτρονικού Υπολογιστή: προγράμματα & λογισμικά
- Δημιουργικές ομαδικές εργασίες λίγων ατόμων
- Εκτόνωση μαθητή: μοιράζει τετράδια, σβήνει τον πίνακα
- Υπογράμμιση σημαντικών σημείων μαθήματος
- Θρανίο δίπλα στην έδρα, κουρτίνες κλειστές, μόνο απαραίτητος σχολικός εξοπλισμός πάνω στο θρανίο
- Άγγιγμα/ βλέμμα και όχι λεκτικές επιπλήξεις και χειρονομίες

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΑΠΟ ΓΟΝΕΙΣ

- Σταθερός χώρος μελέτης, κατάλληλος φωτισμός, όχι φασαρία, τηλεόραση, ομιλίες, ανοιχτά παράθυρα
- Ακολουθείται συμφωνημένο χρονοδιάγραμμα, διαίρεση εργασίες σε κομμάτια, ανάγνωση οδηγιών, πρώτη άσκηση μαζί και τις υπόλοιπες μόνο του
- Ανατροφοδότηση και έπαινος
- Διόρθωση από γονέα μόνο των σημαντικών λαθών
- Επαφή με τους εκπαιδευτικούς
- Μικρά τακτικά διαλείμματα
- Δεύτερος δάσκαλος στο σπίτι αν κρίνεται απαραίτητο
- Συζήτηση για μελλοντικούς στόχους
- Συνεργασία και επαφή με τους συμμαθητές του

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

- Δεν υπάρχει εύκολος τρόπος για να αντιμετωπιστεί η Διαταραχή Ελλειμματικής προσοχής και Υπερκινητικότητας-Παρορμητικότητας στο σχολείο και στο σπίτι, δεν είναι όμως και ακατόρθωτο.
- Η ενημέρωση και η συνεργασία εκπαιδευτικού και γονιών είναι αυτές που βοηθήσουν και θα δώσουν τα όπλα στους μαθητές να βελτιωθούν και να εξελιχθούν.
- Οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να είναι δίπλα στους μαθητές τους, διαμορφώνοντας ένα ζεστό κλίμα αποδοχής και εμπιστοσύνης στο σχολείο.
- Οι γονείς θα πρέπει να αποδεχθούν τη διαταραχή του παιδιού τους και να δείξουν στο παιδί τους έξυπνες τεχνικές μελέτης, κοινωνικοποίησης και διαχείρισης συναισθημάτων.

10

**Πανελλήνιο Διεπιστημονικό Συνέδριο
για τη Διαταραχή Ελλειμματικής
Προσοχής - Υπερκινητικότητας
Από το Παιδί στον Ενήλικα**

9-11 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2015 • HOTEL TITANIA

www.depycongress2015.com

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΜΕΛΕΤΗΣ ΔΕΠΥ**

adhd.gr / info@adhd.gr

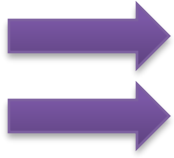
HELLENIC SOCIETY FOR THE STUDY OF ADHD

**ΔΕΠΥ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ:
Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΚΑΙ Ο
ΕΠΑΝΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ 'ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΥ'**

Κάλφα Μαρία

Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια

Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας

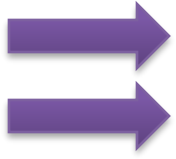
Εισαγωγή

- Στο πλαίσιο του εν λόγω συνεδρίου θα επιθυμούσα να παρουσιάσω και να αναδείξω την αναγκαιότητα για τον επαναπροσδιορισμό της ετερότητας, εν προκειμένω της διαταραχής ελλειμματικής προσοχής-υπερκινητικότητας, με όρους **αναγνώρισης** και **αποδοχής**.
- Η **ορατότητα** της ετερότητας ως ιδιαιτερότητας και όχι ως μειονεξίας πρέπει να επανανοηματοδοτηθεί στο πλαίσιο της εκπαίδευσης, αλλά κυρίως της κοινωνικής πραγματικότητας.
- Οι αλλαγές και οι μεταρρυθμίσεις που ενδείκνυνται σε μικρο-επίπεδο θα αποδώσουν πραγματικά σε μακρο-επίπεδο με την αποδόμηση προκαταλήψεων που σχετίζονται με τον “Άλλο”, το διαφορετικό, το μη-οικείο.

Επαναπροσδιορίζοντας την ετερότητα

- Η μετάβαση αυτή δεν είναι εύκολο να συντελεστεί, ειδικά όταν κάποιες επικρατούσες αντιλήψεις και απόψεις όσο αναφορά το διαφορετικό, είναι παρωχημένες, απόλυτες και αποτέλεσμα ημιμάθειας.
- Η ετερότητα των 'άλλων' είναι συχνά χαμένη πίσω από βαριά πέπλα προκαταλήψεων και υποστασιοποιήσεων. Η αναφορά στο 'άλλο' δεν γίνεται με όρους ταυτοποίησης, αλλά με όρους διαφοροποίησης, ειδικότερα μέσα από την ρητορική υπερβολή της ετερότητας, η οποία νοείται με όρους δυαδικής αντίστιξης ως το λογικά αντίθετο της ταυτότητας.
- Ως ανεστραμμένο είδωλο της ταυτότητας, η ετερότητα περιέχει αξιολογικά γνωρίσματα που καθιστούν τον 'άλλον' υποδεέστερο. (Παπαταξιάρχης, 2006:12).

Αποτελέσματα –Προβληματισμοί

- Ο σκοπός αυτής της εισήγησης συνίσταται στις αλλαγές που πρέπει να συντελεστούν στο επίπεδο **νοηματοδότησης της ετερότητας**, όπου οι παρεμβάσεις σε μακρο-επίπεδο θα αποδώσουν σε μικρο-επίπεδο.
- Η αποδοχή αυτών των ατόμων πρέπει να συντελεστεί πρώτα στις αντιλήψεις που φέρουν οι άνθρωποι, ώστε οι πρακτικές των ψυχολόγων και των εκπαιδευτικών να αποδώσουν τα μέγιστα και να καταστούν βιώσιμες οι προβλεπόμενες λύσεις.

10

**Πανελλήνιο Διεπιστημονικό Συνέδριο
για τη Διαταραχή Ελλειμματικής
Προσοχής - Υπερκινητικότητας
Από το Παιδί στον Ενήλικα**

9-11 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2015 • HOTEL TITANIA

www.depycongress2015.com

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΜΕΛΕΤΗΣ ΔΕΠΥ**

adhd.gr / info@adhd.gr

HELLENIC SOCIETY FOR THE STUDY OF ADHD

ΔΕΠΥ και ΕΝΣΥΝΑΙΣΘΗΣΗ

Κατσούλα Βαλεντίνα,
Εκπαιδευτικός Α' /θμιας Εκπ/σης

ΑΘΗΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΚΟΠΟΣ

- ΕΞΕΤΑΣΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΔΕΠ-Υ
- ΤΟΜΕΙΣ ΔΥΣΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΕ ΔΕΠ-Υ
- ΣΗΜΑΣΙΑ ΚΑΙ ΡΟΛΟΣ ΕΝΣΥΝΑΙΣΘΗΣΗΣ
- ΠΑΡΟΥΣΙΑ Ή ΜΗ ΤΗΣ ΕΝΣΥΝΑΙΣΘΗΣΗΣ ΣΕ ΠΑΙΔΙΑ ΜΕ ΔΕΠ-Υ
- ΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΓΟΝΕΩΝ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΕ ΔΕΠ-Υ
- ΡΟΛΟΣ ΓΟΝΕΩΝ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΕ ΔΕΠ-Υ ΩΣ ΠΡΟΣ ΣΤΗΝ ΕΝΣΥΝΑΙΣΘΗΣΗ

ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

- **ΔΕΠ-Υ:** ελλειμματική προσοχή, υπερκινητικότητα, παρορμητικότητα (Tseng, Kawabata, Gau & Crick, 2014)
- Δυσκολίες σε διάφορους τομείς της λειτουργικότητας του **παιδιού**, αλλά και του **περιβάλλοντός του** (Κάκουρος, 2001)
- **ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΥΣΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΠΑΙΔΙΩΝ:** επιδίωξη αλληλεπίδρασης, μη κατάλληλη προσαρμογή συμπεριφοράς τους. **Λόγοι:**
 - Επιθετική φύση αλληλεπιδράσεών τους
 - υπερκινητικότητα
 - παρορμητικότητα
 - ανήσυχη συμπεριφορά τους (Nijmeijer, Minderaa, Buitelaar, Mulligan, Hartman & Hoekstra, 2008)

- **ΕΝΣΥΝΑΙΣΘΗΣΗ:** «να νιώθεις τον πόνο ή την ευχαρίστηση του άλλου, αλλά «σαν» να είσαι στη θέση του άλλου» (Rogers, 1975)
- Βίωμα ενσυναίσθησης σε οποιαδήποτε **ηλικία** (Cole & Cole, 1989)
- **Αποτελεσματικές και κατάλληλες** κοινωνικές αλληλεπιδράσεις μέσω αντίληψης, ερμηνείας και αντίδρασης στα συναισθήματα των άλλων (Fonseca, Seguiier, Santos, Poinso & Deruelle, 2009)
- **Δυσκολία** παιδιών με **ΔΕΠ-Υ:** αντίληψη και επεξεργασία συναισθημάτων άλλων λόγω κοινωνικής δυσλειτουργικότητας (Fonseca, Seguiier, Santos, Poinso & Deruelle, 2009)
- Μη έλεγχος παρορμήσεων και μικρών απωλειών προσοχής οδηγεί σε απόσταση από τα άλλα παιδιά (Brady, 2006)

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

- **Ανάγκη επανεξέτασης και επανεκτίμησης Ενσυναίσθησης** για την κατανόηση και αποτελεσματική τροποποίηση μιας συμπεριφοράς (Rogers, 1975)
- **Γονείς** παιδιών με ΔΕΠ-Υ: πιο αρνητικοί, λιγότερο αποτελεσματικοί στις γονεϊκές συμπεριφορές σε σχέση με τους άλλους γονείς (Anastopoulos, Sommer & Schatz (2009)
- **Ενίσχυση Ενσυναίσθησης:**
 - Γονέας-Πρότυπο
 - Συζήτηση γονέα-παιδιού για συναισθήματα και έννοιές τους, παρατήρηση, αναγνώριση, περιγραφή, αποσαφήνιση
 - Χρήση παραδειγμάτων, βιβλίων, ταινιών, καθημερινής ζωής (Bailey,2014)

10

**Πανελλήνιο Διεπιστημονικό Συνέδριο
για τη Διαταραχή Ελλειμματικής
Προσοχής - Υπερκινητικότητας
Από το Παιδί στον Ενήλικα**

9-11 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2015 • HOTEL TITANIA

www.depycongress2015.com

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΜΕΛΕΤΗΣ ΔΕΠΥ**

adhd.gr / info@adhd.gr

HELLENIC SOCIETY FOR THE STUDY OF ADHD

**ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΩΝ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ ΣΕ ΠΑΙΔΙΑ
ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ ΜΕ Δ.Ε.Π.Υ. ΜΕ ΤΗ ΧΡΗΣΗ
ΟΜΑΔΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ ΘΕΑΤΡΙΚΟΥ ΠΑΙΧΝΙΔΙΟΥ
ΠΟΛΥΑΙΣΘΗΤΗΡΙΑΚΗΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ
ΔΡΑΣΗΣ**

1. ΘΕΩΝΗ ΚΥΡΙΑΚΟΥ, ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΣ- ΕΙΔΙΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ
2. ΓΑΡΥΦΑΛΙΑ ΧΑΡΙΤΑΚΗ, LECTURER IN ATHENS METROPOLITAN COLLEGE IN COLLABORATION WITH U.E.L
3. ΣΩΤΗΡΙΑ ΚΕΧΡΗ, ΨΥΧΟΛΟΓΟΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΣ ΘΕΡΑΠΕΥΤΗΣ

ΚΕΝΤΡΟ ΕΙΔΙΚΩΝ ΘΕΡΑΠΕΙΩΝ «ΛΟΓΟΣ ΚΑΙ ΓΡΑΦΗ», ΑΧΑΡΝΕΣ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΟ ΚΟΛΛΕΓΙΟ, ΜΑΡΟΥΣΙ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΚΟΠΟΣ

Ο σκοπός της παρούσας έρευνας δράσης είναι να μελετηθεί κατά πόσο η χρήση ομαδικών δραστηριοτήτων θεατρικού παιχνιδιού πολυαισθητηριακής προσέγγισης βοήθησε επτά νήπια με Δ.Ε.Π.Υ.

- να αναπτύξουν αναγνωστικές δεξιότητες
- ακουστική αντίληψη
- φωνολογική ενημερότητα
- ανάγνωση των 7 φωνηέντων, των συλλαβών που προκύπτουν από το συνδυασμό των φωνηέντων με τα σύμφωνα π, τ, λ, ν και συγκεκριμένων λέξεων που προκύπτουν από τις παραπάνω συλλαβές) με θετική στάση προς τη μάθηση.

ΥΛΙΚΟ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΣ

- Η έρευνα αφορά ένα τμήμα σχολικής ετοιμότητας επτά νηπίων με ΔΕΠ-Υ σε κέντρο ειδικών θεραπειών το διάστημα Ιούνιος –Ιούλιος 2015
- Τα τέσσερα νήπια έχουν διαγνωστεί με Δ.Ε.Π. και τα τρία με Δ.Ε.Π.Υ.
- Λήφθηκαν υπόψη θέματα δεοντολογίας
- Ακολουθήθηκε η μέθοδος της έρευνας δράσης με ερευνητή τον ειδικό παιδαγωγό του τμήματος και έναν ακόμα μη-συμμετοχικό παρατηρητή ειδικότητας λογοθεραπευτή
- Συλλέχτηκαν οι απόψεις των γονέων με τη μεθοδολογική τεχνική της συνέντευξης

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

- Τα δύο νήπια με Δ.Ε.Π και τα δύο νήπια με Δ.Ε.Π.Υ κατάφεραν να ανταποκριθούν ικανοποιητικά σε όλους τους στόχους της έρευνας και κατέκτησαν τις προτεινόμενες αναγνωστικές δεξιότητες της έρευνας.
- Τα υπόλοιπα τρία χρειάστηκαν τη βοήθεια οπτικοποιημένου πίνακα αναφοράς με τα φωνήματα, τις συλλαβές και τις λέξεις για να ανταποκριθούν στις αναγνωστικές δραστηριότητες.
- Η προσοχή των νηπίων καθ' όλη τη διάρκεια των δραστηριοτήτων ήταν αυξημένη και ανέπτυξαν κοινωνικές δεξιότητες απαραίτητες για τη λειτουργία της τάξης.
- Η δημιουργία των σεναρίων των δραστηριοτήτων τους έδινε μεγάλη χαρά και ταυτόχρονα κίνητρο για μάθηση.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Από τα αποτελέσματα της έρευνας φάνηκε ότι

- η πλειοψηφία των νηπίων κατάφερε να αναπτύξει αναγνωστικές δεξιότητες και
- τα υπόλοιπα να προετοιμάσουν το έδαφος για την ανάπτυξή τους αργότερα
- Όλα τα νήπια απέκτησαν θετική στάση για τη μάθηση και κατάκτησαν κοινωνικές δεξιότητες που τους βοήθησαν στην κοινωνικοποίησή τους

Δείγμα δραστηριότητας: Τα μαϊμουδάκια

- **Στόχος:** Ανάγνωση των συλλαβών πα, πε, πι, πο, πυ, πη, πω
- **Σενάριο:** Τα παιδιά φτιάχνουν με δοσμένα υλικά μάσκες μαϊμουδάκια και κόβουν από κίτρινο χαρτί μπανάνες.
- Στις μπανάνες γράφουν από πίνακα αναφοράς τις παραπάνω συλλαβές.
- Ζητάμε από τα παιδιά να πάρουν μία χάρτινη μπανάνα και να διαβάσουν μόνα τους την αντίστοιχη συλλαβή ή με τη βοήθεια του πίνακα αναφοράς.
- Έχουμε κόψει σε ροδέλες μπανάνα (φρούτο) και με μία οδοντογλυφίδα ζητάμε να χαραξουν πάνω σε κάθε ροδέλα τη συλλαβή που διάβασαν.
- Στο τέλος τα παιδιά σε κύκλο φοράνε τις μάσκες τους και με το άκουσμα της μουσικής χορεύουν γύρω από τις μπανάνες. Ο πρώτος κάνει διάφορες χειρονομίες και οι άλλοι τον μιμούνται. Μόλις σταματήσει η μουσική πρέπει να πάρουν μία χάρτινη μπανάνα και καλούνται να διαβάσουν την αναγραφόμενη συλλαβή. Ο εκπαιδευτικός σε κάθε γύρο ανακοινώνει τη συλλαβή που θα ηγηθεί της ομάδας στον χορό.

10

**Πανελλήνιο Διεπιστημονικό Συνέδριο
για τη Διαταραχή Ελλειμματικής
Προσοχής - Υπερκινητικότητας
Από το Παιδί στον Ενήλικα**

9-11 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2015 • HOTEL TITANIA

www.depycongress2015.com

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΜΕΛΕΤΗΣ ΔΕΠΥ**

adhd.gr / info@adhd.gr

HELLENIC SOCIETY FOR THE STUDY OF ADHD